

JIRÍ KOLAJA

Z OBSAHU

M. Hráza: Z exilu do emigrace.
I. Gadourek: Komunistická civilisace.
M. Povolný: Mnichov po patnácti letech.
P. Svoboda: Kdo pohládne?
P. Roháč: Nekonečné dny.
J. Kolaja: O pojetí národa.

Zprávy z domova — Poznámky ze světa i podsvětí — Dopisy — Recenze — Informace

O POJETÍ NÁRODA

Když na konci minulého století Gordon Schauer navrhol, aby český národ z vlastního rozhodnutí splýnul s větším národem německým, reakce české veřejnosti byla prudce negativní. Schauer dokazoval, že národnostním bojem se vyčerpává mnoho tvořivých sil a že takové splýnutí by tvůrčímu potenciálu malého národa dalo neobyčejné možnosti.

Nebyl to však jen Schauer, kdo se pokoušel řešit národnostní otázku na základě volného rozhodnutí. Po první světové válce Oto Rádl definoval národnost podobně: člověk se může rozhodnout rozumově buď pro jednu či druhou národní kulturu. Opět taková volná definice národnosti vzbudila vlnu silné kritiky. Rádl byl k této formulaci národnosti přiveden aktuálním problémem, jakým byla na př. při sčítání lidu smíšená manželství.

Jsme národ tradic: svatováclavských, husitských, bělohorských, Masarykovských, mnichovských a únorových; tradic kontinuity a věčných začátků; a také tradic sebeklamu. Malá exilová násobilka začíná a končí: pět nebo osm »oficiálních« stran? Jako by od rovnice, podle níž více stran se rovná více demokracie, záviselo osvobození Československa. Zapomínáme na to, že exil je jen a jen zahraniční politikou domova; že železná opona, která nás od Československa dělí není ani důvodem ani omluvou k nezodpovědnosti. Je třeba zvážít a zhodnotit staré politické pojmy, znát komunismus v praxi a soustavně jej rozebírat, dávat pádné odpovědi revisionistům a ptát se konkrétně: jakou federaci, proč a s kým? Ne mytologie, ale střízlivé uvažování o poměrech doma a našich dnešních a budoucích sousedech je prvním předpokladem politického programu.

Naproti voluntaristické definici Rádlově Mahen, Masaryk, Štefánek, Bogatyrev, Bláha, Šolc, Chalupný, Garaj a jiní definovali národnost pomocí vícera prvků jako řec, společné normy mravní a estetické, společná historická zkušenost, geografický prostor, a v některých definicích i společné tělesné znaky atd. Bylo to vymezení pluralistické, jakého se dnes běžně používá ve společenských vědách.

Jaký je rozdíl mezi sociologickým a voluntaristickým pojetím národnosti? Podle sociologického pojetí národnost je fakt, který je jedinci dán, do kterého se prostě rodí. Neboť dříve než jedinec dosáhne takové míry zralosti, ve které by mohl podniknout volný výběr o své národnosti, je již natolik prostoupen zkušeností v určité národní kultuře, že volný akt je ve velké většině případů nemožný. Poslední studie o socializačním procesu, kterému je každé dítě ve společnosti vystaveno, ukazují, jak významná je zkušenost raného dětství pro další život jedinců.

Sociologická analýsa vede tedy k tomu, že jedinec se nám jeví do určité míry determinován. Naproti tomu voluntaristické pojetí zdůrazňuje indeterminaci anebo aspoň podstatně menší determinaci. Tím, jak jedinec dospívá, tak se zároveň i osvobozuje od vázanosti na své okolí dětských let. Nejtypičtějším znakem kultury je právě její schopnost spojit jedince přes clony času a prostoru s jinými jedinci. Voluntaristická teorie národnosti tvrdí, že toto splýnutí s jinou kulturou může být tak silné, že zatlačí kulturu dětských let. Tak na př. takový Masaryk se svým opětovným poukazováním na Platona a jeho svět by se nám mohl jevit do určité míry jako člen athénské společnosti z třetího či čtvrtého století před Kristem. I kdyby jedinec byl zcela absorbován během svého bdělého úseku dne jinou kulturou, ve spánku by se dřívější zkušenost přihlásila o slovo. Prostě ani na teoretické základně není možno připustit, že by se

POZNÁMKY ZE SVĚTA...

NA OKRAJ KONFERENCE ČTYŘ

Stalinova smrt a odstranění Berii vzbudily v mnoha lidech naději, že nová konference čtyř mocností by mohla zmírnit poválečné napětí, které se dosud nepodařilo překonat ani Spojeným národům, ani normálními diplomaty. Předním zastáncem schůzky, která by se zabývala především problémem sjednocení Německa, je Winston Churchill. Je nesporné, že svobodné německé volby a jednotné Německo by byly úspěšným průlomem do železné opony. Taková změna by jistě ovlivnila postavení Československa a Polska v sovětské sféře. Ale na druhé straně je třeba uvážit, zdali schůzka představitelů čtyř velmocí je cestou reálnou.

Je těžko předpovídat, kterými specifickými problémy se může konference zabývat a které z nich mohou být rozřešeny. Budou se jednání konat v duchu jaltské nebo postupimské konference, nebo s ohledem na status quo, který je výsledkem mnoha jiných dohod velké čtyřky? Nikdo nedovede na tuto otázku odpovědět. Ale pomineme-li dohady o praktickém výsledku jednání, jedno můžeme říci s určitostí: taková konference by měla velký význam pro západní státy, protože by jim dala příležitost poznat vůdce Ruska, jeho intelektuální schopnosti, temperament a jeho reakci na přímou výměnu názorů. Ukázala by rovněž, do jaké míry se jeho názory na rivalitu západu a východu liší od Stalinových.

O jiných praktických výsledcích schůzky lze jen spekulovat; jaké naděje má západní svět na dohodu Sovětským svazem, to lze ukázat na rozboru tří předchozích konferencí Velké čtyřky.

Chamberlain, Daladier, Hitler a Mussolini okleštěli v roce 1939 Československo na mnichovské schůzce prohlašující, že zachránili mír pro svoji generaci. Hitler ujistil západ, že všechny německé požadavky byly splněny a Velká čtyřka zaručila nezávinnost zmražené oběti, neschopné sebeobranu s hlediska vojenského. Během půl roku byl Hitler na pražském hrade a ostatní podpisovatelé smlouvy nedokázali vynutit dodržení záruky. Válka začala deset měsíců po mnichovské konferenci.

Ústupky, které západ udělal německému diktátorovi, posílily jeho strategickou pozici, průmyslový potenciál, zaručily mu další rok horoucího zbrojení a vyřadily z boje čtyřicet dobře vycvičených a ozbrojených československých divízií, které byly připraveny jít do války pro demokracii. Vítězství bylo zapláceno nejen krvavým

potem a slzami, ale i nesmírnou morální katastrofou.

Jalta byla druhým kompromisem mezi demokracií a diktaturou. V rozporu s ideály atlantické charty byly do smlouvy vsunuty tajné klauzule. Hlavním diplomatickým cílem Spojených států bylo přimět Sověty k vojenské pomoci ve válce s Japonskem a k podpoře Čankajškovy Číny. Za příslib této služby byly Rusům dány značné hospodářské a vojenské koncese v Manchurii; rozsáhlé části Polska, Rumunska a Československa byly připojeny k Rusku. Kremlu byla ponechána volná ruka v baltických státech. Vůdcové polského a československého exilu si brzy po jaltské konferenci uvědomili, co pro jejich země znamenalo rozdělení Evropy na okupační pásma. Mluvěci jaltské konference na př. doporučili vedoucímu jugoslávskému politiku Dr. Šubašičovi, aby udělal kompromis s Titem, který vyhlásil boj proti četníkům Dražo Mihajlovič.

Velká čtyřka se dohodla na potrestání válečných zločinů bez ohledu na to, kde byly spáchány. Přesto nedošlo nikdy k vyšetřování katynského masakru, hrozného odvezení obyvatelstva z baltických zemí a zločinů a přestupků sovětských jednotek bývalých vězňů ve střední Evropě, kterým velel maršál Malinovský.

Postupimská dohoda je třetí kapitolou v nedávné historii konferencí čtyř velkých mocností. Není možné vypočítat všechna porušení této smlouvy; žádná ze základních ujednání — na př. výbor zahraničních ministrů, správní a hospodářská jednota Německa nebo svobodné volby v Polsku — nejsou dodnes uskutečněny.

Tyto zkušenosti jsou dosti trpké, aby poučily západ, že diktátoři nemají úctu k principům mezinárodního práva. Je samozřejmé, že míra bezohlednosti se může lišit od diktátora k diktátorovi. Malenkov nebo Molotov mohou být méně cyničtí než Stalin, ale i opak může být pravdou. Upřímná naděje na úspěch jakékoli konference musí spočívat na jiné naději: že soužití demokracie a komunismu je možné. Taková naděje je ovšem velmi riskantní.

Bylo by nesprávné nebrat v úvahu novou schůzku, která by mohla přinést nové možnosti. Bylo by však naivní nechat se překonat zbožným přáním, že tentokrát se historie opakovat nebude. Když musí demokratičtí vůdcové dělat kompromis s diktátory v době, kdy mezinárodní politická mravnost nespočívá na pevné společné základně, výsledkem schůzky může být jen dočasné smíření.

břesky.

Z DOMOVA O SUDETSKÝCH NĚMČÍCH

Odpověď na otázku, co soudí veřejné mínění v ČSR o eventuelním návratu sudetských Němců, by mohla být velmi jednoduchá: veřejné mínění se jí vůbec nezabývá, protože tato otázka není pro nás v současné době (jaro 1953) aktuální.

Podívejme se však, jak k této situaci došlo. O sudetských Němcích se velmi mnoho hovořilo v letech 1949 a 1950. Tehdy se komunistická propaganda často zmiňovala o možnostech nové války a zdůrazňovala, že armádou, která by proti ČSR nastoupila, by byla armáda německá. Občané, kteří už okusili komunistickou diktaturu, uvažovali, jak by asi naše republika mohla být osvozena. V této souvislosti se začali touto otázkou zabývat také osídlení, t.j. lidé, kteří v roce 1945 a 1946 přejímali německý majetek, zvláště majetek zemědělský. Další okolnost, která způsobila, že se o německé otázce mnoho hovořilo, byla skutečnost, že se v roce 1949 a 1950 našim občanům po hospodářské stránce poměrně dobře dařilo. Také po politické stránce režim nebyl ani zdaleka tak tuhý, jako je dnes. Snižování cen na volném trhu, lepší se zásobování a relativní stabilita pracovních míst odsunovaly hospodářské otázky do pozadí. V té době lidé uvažovali asi takto: máme volit svobodu, kterou přinese německá armáda, anebo máme volit komunistický režim bez Němců? Kdyby naši občané tehdy měli možnost vyjádřit se k těmto dvěma eventualitám, asi že by se většina vyslovila pro komunistický režim. V druhé polovině roku 1950 došlo k prvnímu zhoršení situace hospodářské i politické (zatčení Šlinga). V současné době má většina občanů strach především z hladu a bídy.

Ještě jeden důvod můžeme uvést pro to, že občané nehovoří o Němcích. Západní Německo, stejně jako Francie, nerepresentují pro čs. občana velmoc, která by mohla podstatně přispět k našemu osvození nebo vůbec k porážce komunistického světa. Jediné velmoci, které náš občan uznává, jsou USA a Velká Británie. Spojené státy ovšem Velkou Británii daleka převyšují. Československý občan nemá také žádné zdroje informací, které by mu sudetský problém připomínaly. Komunistická propaganda používá jako strašáka více USA než Německo a zahraniční vysílání v české řeči ovšem o této otázce taktně mlčí.

(str. 3 →)

...I PODSVĚTÍ

(str. 1)

jedinec mohl zcela abstrahovat od determinace svého mládí.

Tím se dostáváme ke kontradikci v tom slova smyslu, že jedinec je svou zkušeností v určité kultuře, a přirozeně i svou dědičností, od určité míry determinován, ale že zároveň tatáž kultura v něm probouzí snahu o překonání této determinace. Jinými slovy: kultura zároveň determinuje i osvobozuje. Kultura, která neosvobozuje, která nepudí jedince k tomu, aby co nejvíce přijímal od jiných prostorů a časů, je kultura špatná, neboť neplní svou osvobozovací funkci. Historická zkušenost ukazuje, jak izolovanost národní kultury přispěla podstatně k zániku společnosti. To, že kultura vzbuzuje maximální sdělování, je vlastně její životno-záchovná funkce. Lidé omezení svým prostorem a časem jsou přirozeně méně schopni řešit kritickou situaci než skupina lidí vyzbrojená zkušeností různé historie a různých prostorů.

Kupodivu, a vlastně na štěstí, národní buditelé Kolář, Palacký a Masaryk, kteří přispěli k oddělení československého kulturního celku od sousedních národů, zároveň definovali poslání národní kultury nadnárodně. V hierarchii člověk-národ-lidstvo, národ byl jen spojovací článkem. Otázka je, zdali je nutno zachovat tento pojovací článek? Bylo by možné vázat jedince přímo k lidstvu? Plní národní kultura skutečně onu osvobozovací funkci? Nemohla by tutéž funkci přejmout kultura světová?

Je zajímavé, že v naší době, ve které se svět organizuje, jednocuje, zároveň vzniká i snaha po silnějších zapojení jedince do jeho nejbližšího denního okolí. Jossiah Royce žádal již na počátku tohoto století, aby s narůstající světovostí se úměrně stupňovala i přitažlivost obce. Obcí se rozumí společenský prostor, ve kterém je jedinec více méně denně ve styku a jinými jedinci. A američtí sociologové vysvětlují mravní rozklad, který přináší velkoměsto, právě městskou izolací jedincovou. Paradox městské civilizace spočívá v tom, že člověk žije izolován v nejbližší fyzické přítomnosti druhých lidí. Proto nazval i David Riesman svou nedávnou knihu o americkém národním charakteru *„Lonely Crowd“*, osamělý dav. A právě Amerika, která svou maximální industrializací přivedla člověka do velkého stupně společenské izolace, přichází dnes na to, že dělník v továrně je předně vázán na skupinu svých spolupracovníků, skrze kterou k němu teprve prosakuje kultura města či národa. Ukázalo se, že Marxova vazba jedince přímo k příslušné třídě je nepřesná. Proto je třeba do hierarchie národních buditelů vsunout skupiny jako rodinu, zájmovou skupinu, skupinu přátel atd. Jinými slovy, jedinec je vázán k lidstvu stupňovitě. Mezi oběma póly „jedinec-lidstvo“ je kontinuum skupin, které jsou postupně abstraktnější a obecnější. A proto i jedinec ve své lidské omezenosti může milovat jen to, čemu nejbližší a méně již vzdálené společenství celého lidstva. Jak to pěkně řekl Arnošt Bláha: i s láskou je třeba hospodařit.

Chápeme-li tedy národ jen jako jednu z vazeb na cestě od jedince k lidstvu, dáváme tím národní skupině i jinou funkci než ji dávali na př. romantikové. V minulém století bylo pojetí národa organické. Národ byl považován za celek, jehož individualita byla summum bonum. Tehdy vznikly teorie o národním duchu, o organické jednotě národních kultur, které vyvrcholily v první polovině našeho století v politickém, hospodářském a rasovém autarkismu jednotlivých národů. Dnešní badání však ukázalo, že národní kultury nejsou zdaleka tak organické, jak si to romantikové a sociální myslitelé t. zv. organické školy představovali. Spíš by se dalo říci, že národní kultura je v některých svých projevech neurčitá, na př. v materiální a vědecké produkci totožná s kulturou sousedního národa, v jiném, na př. v jazyku, podstatně odlišnější. Čili zase se lépe dá použít pojem kontinua pro popis vztahů mezi národy, než popis uzavřeného celku, jakým je organismus. Prostě národní kultura je na jedné straně otevřená, splyvá s otevřeným polem jiných národních kultur.

Národní vazby se tedy dají v některých bodech snadno redukovat, v jiných by se taková redukce potkala již se značnějšími obtížemi. Tento závěr platí ovšem za předpokladu, že redukce národních kultur je ze stanoviska světového universalismu nutná. Naproti tomu, podle naší koncepce, kterou nazveme gradualismem, některé národní vazby mají pozitivní funkci v tom smyslu, že stupňují v jedinci společenskou odpovědnost. Je zajímavé si všimnout, jak Američané zdůrazňují při plánování budoucích měst význam malých obcí i regionalismu. P. C. Angell se na př. domnívá, že je to právě velká migrace amerického obyvatelstva, která někdy způsobuje jeho malou společenskou odpovědnost. Takový americký nomád, který bydlí na okraji nějakého města ve svém pojízdném „traileru“ po několik měsíců, se cítí přirozeně málo svázán s místními sociálními a jinými problémy. Přestože se pohyb v prostoru tak radikálně změnil, lidská povaha se nezměnila. Člověk touží nejen po změně a po něčem novém, nýbrž i po něčem stálém, o co by se mohl opřít. A. J. Cronin v jednom svém románu pěkně popisuje, jaká je to radost objevovat uličku, ve které stojí rodinný dům. Objevovat právě to, co známe již nazpaměť, co jsme již viděli tolikrát. Změna i opakování je tedy ona dvojí funkce kultury, která zároveň determinuje i osvobozuje. Je přirozené, že tato dvojí funkce kultury je různě a nestejně vyvinuta v různých společenských skupinách. Vědec může mít skupinu přátel po celém světě, kdežto sedlák jen ve své dědině. Jsou však nejen internacionály intelektuálů, nýbrž i dělníků a sběratelů známek. Ale ať jde již o jakoukoliv internacionálu, skutečnost je, že většina lidí ve svém mládí byla determinována jen v jedné národní kultuře. Je možno rozumově prohlásit, že se cítíme doma na celém světě, citově se však lze již jen stěží k takovému výroku přiznat. Rozum generalisuje, cit konkretisuje. A člověk se nedá intelektuálně zploštit, nedá se jen tak vytrhnout ze svých vazeb rodinných a jiných, nedá se z něho udělat jen izolované a hrdé individuum, jehož nejbližší citová skupina jsou vzdálená dvě a půl miliardy lidí. Plán budoucí Evropy na základě takovéto teorie má malou naději na úspěch. Je sice možné, že národní vazby se dají nahradit vazbami jinými, třeba regionálními, kontinentálními. Ale kolik práce by dalo redukovat národní vazby? Zdá se nám, že lepší a snadnější je národní svazhy spíš usměrnit než rozbít. Tak jako rodina se během posledních sto let vzdala mnoha svých funkcí, tak i národní skupina se může vzdát mnohého ve prospěch větších celků. Naproti tomu však lze očekávat, že citová přitažlivost národa stoupne právě tím, že bude větší sdělování mezi členy různých národních kultur. Neboť jedinec, který nikdy neopustí prostorové a myšlenkové svůj domov, není si ani vědom své vázanosti na skupinu. Američané, kteří se vracejí z návštěvy v Evropě, často mi říkají, že teď teprve vědí, v čem mohou být na Ameriku hrdí.

Naše pojetí národa jsme nazvali graduální. Nejde však jen o to, že národní skupina se některých společenských funkcí vzdá víc či méně ve prospěch větších celků, nýbrž i o to, že s některými národy československo může mít víc společného, s některými méně. Tak na př. s Polskem nás bude spojevat rozhodně víc zájmů než třeba s takovým Řeckem. Účel tohoto článku ovšem není analyzovat konkrétní společenské funkce, které by se daly spojit s jinými národy, nýbrž jen ukázat na to, v čem se naše pojetí liší od pojetí universálního demokrata.

(se str. 2)

Ze současného stavu veřejného mínění můžeme celkem bezpečně usoudit, že v případě střetnutí obou táborů postaví se čs. občané jednoznačně proti komunistickému režimu. Německá otázka nebude rozhodující. Čs. občané nebudou z obavy před Němci podporovat komunistický režim. DoS.

I. GADOUREK / KOMUNISTICKÁ CIVILISACE

Jsou země, v nichž stát nezasahuje příliš do života obyvatel, kde jednotlivci i skupiny rostou více méně nezávisle na politické moci. Svůj kulturní ideál tvoří zcela svobodně; na poli myšlenkové, umělecké i mravní tvorby jsou volní. Hledají své vzory v různých zemích i v různých údobích.

Jsou však také země, kde vládnoucí politická skupina si vzala za úkol přetvořit nejen společnost ale i lidi v ní. Široký proud kulturní tvorby usměrnila těsnými břehy společenské kontroly, možnosti inspirace omezila.

Již více než pět let počítáme Československo k zemím totalitním. Během tohoto období se naše vlast více než v kdykoliv v minulosti odtrhla od širokého stromu světové kultury a téměř zcela přervala styky s její významnou odnoží — kulturou západní.

Mnoho z nás exulantů, zvláště ti, kdo opustili vlast na samém počátku poroby, potlačujeme samo pomyšlení na tuto skutečnost. Člověk se často vyhýbá myšlenkám bolestným neb cit dokáže stejně ochromit vůli jako ji někdy povzbuzuje k činu. Chápeme-li se přece dnes tohoto tématu, nečiníme tak z romantického bolestnictví a pasivity. Naopak. Jsme přesvědčeni, jak jsme již v minulé Tribuně v článcích mnoha svých členů zdůraznili, že účinná obrodná akce musí být postavena na důkladné znalosti toho, co třeba obrodit. Pro ty z nás, kteří se učili dívat se na život s hlediska společenských věd, to znamená v první řadě si učit jasnou představu o tom, jak naši doma žijí a s čím se potýkají. Treba mít jasno o komunistickém vlivu na kulturu, společnost i osobnost Čechů a Slováků doma.

Mluvíme-li zde zvláště o společnosti, kultuře a osobnosti, neznamená to, že tyto tři pojmy pokládáme za samostatné, oddělené předměty. Ve skutečnosti každá společnost má svou vlastní kulturu a ani kultura ani společnost nejsou myslitelné bez jednotlivců, osobností, které je tvoří. Všechny tři pojmy jsou jen rozličné aspekty světa, v němž žijeme, *sociálního prostoru*, v němž se pohybujeme. Tento prostor je rozličně členěn v různých zemích a v různých dobách. Obvykle k jeho důležitým oblastem náleží řeč, náboženství, morálka, vědění, umění, politika, hospodářství, výchova, hry a rekreace. I způsob organizace těchto oblastí se různí. Někdy je jedna z oblastí nadřazena všem ostatním (na př. náboženství ve středověku v některých evropských zemích), jindy existují tyto oblasti jakoby vedle sebe a vzájemně se ovlivňují.

Ve státech pod sovětskou nadvládou jsme svědky podřízení všech hlavních životních úseků oblasti politické. Kdybychom se snažili seřadit všechny tyto úseky ve stupnici dle jejich vlivu a důležitosti, která je jim přičítána v sovětském Československu, obdrželi bychom zhruba tento obraz: 1. politika, 2. hospodářství, 3. věda, 4. výchova, 5. hry, rekreace, 6. umění, 7. morálka, 8. náboženství. Závislost i hospodářství na politice vyplývá na př. ze zavrnutí hospodářsky výhodného Marshallova plánu. Věda slouží výrobě zbraní a válečného potenciálu, výchova pak výcviku lidí, kteří zbraně a válečný potenciál použijí k obraně a šíření politické ideologie a moci režimu. Hry, rekreace a umění jsou jen pro zasloužilé dělníky a vojáky (často slouží jako podnět ke zvýšení výroby) či jsou jen dalším nástrojem indoktrinace. Konečně i morálka je používána k politickým cílům: pomáhá oslabovat a zneškodňovat své nositele.

Proti tomuto »zpolitovanému« životu pod komunismem odpůrcové režimu nacházejí v decentralizačních snahách některých federalistů (viz na příklad recenzi knihy A. Huxley, *Věda, svoboda a mír* v Tribuně z dubna 1951) usilujících o pluralisticky organizovanou společnost, stále živou inspiraci. Politika dle tohoto pojetí nestojí nad náboženstvím, uměním, vědou, atp., ale *vedle* nich. Stát je jen koordinátorem jednotlivých skupin dílčích — církví, společenských tříd (odborů a korporací), vědeckých či ethických společností, atd.

KULTURA

Tento pojem bývá užíván v tak mnoha souvislostech, že pokládáme za nezbytné krátce objasnit význam, který mu zde připsujeme. Kulturou rozumíme souhrn všech symbolů, významů, hodnot a norem přítomných buď ve vědomí členů určité společnosti či v jejich hmotných statcích: vědeckých či filosofických knihách, v beletrii, obrazech, sochách, hudebních památkách, atp.

Z podobné definice již vyčteme, jak je možno, že moderní stát dokáže se zmocnit kultury národa a usměrní ji určitým směrem. Moderní stát (na př. ve své sovětské podobě) je téměř výsadním vlastníkem všech hmotných statků, zcela pak statků veřejných

(viz o tom memorandum *The Possibilities of Dissolving the Soviet Sphere of Power*, Paříž 1949).

Tím, že stáhne knihy z oběhu, vlastní divadla, kina, hudební sály a výstavní síně, dokáže již do značné míry omezit oběh kulturních hodnot: jen knihy, filmy, divadelní hry, hudební díla, obrazy a sochy, které odpovídají »generální linii«, jsou publiku přístupny. Jiný prostředek, který má komunistický stát k dispozici, je usměrnění a omezení sdělovacích prostředků. Lidé nesmí cestovat volně do cizích zemí, jsou zastrašováni, aby neposlouchali západní rozhlas, je jim bráněno studovat. Straníci nesmí hovořit o věcech veřejné důležitosti, s nestraníky a mezi sebou, jen během veřejných schůzí.

Pomocí obou prostředků, monopolu kulturních statků a usměrnění komunikací, komunisté usilují o izolaci kultury v obou hlavních rozměrech: a) v prostoru, tím, že brání pronikání prvků »západní kultury« a přesycují obyvatelstvo prvky »kultury východní« — Sovětského svazu; b) v čase, tím že konstruují obraz politické, literární, sociální a kulturní historie a přetvářejí skutečnost (kulturní situaci) tak, aby se tomuto obrazu podobala.

Okleštna od minulosti, zbavena přínosu a podnětů z jiných dob a zemí, československá kultura žije. Je zbavována jak tradice tak i prvků nových. Kulturní růst však probíhá právě oploďňováním tradičních forem novými prvky, v některých odvětvích (na př. ve vědě a technice) pak přímo akumulací. Obě hlavní podmínky kulturního růstu však komunistické kultuře chybí. Právem můžeme situaci v Československu charakterisovat pojmem slavného britského historika A. Toynbee-ho: »arrested civilization«, t.j. ustrnulá civilisace, zabrzdná a zastavená ve svém růstu.

Zamysleme se nad tím, co v této kultuře pod komunismem postrádáme. V *oboru empirického vědění* jsou to především objektivní, netendenční poznatky na poli kulturních a společenských věd. Snad jen jazykověda poněkud vzkvétá, podporována imperialistickou tendencí bolševismu zmocnit se všech národů. Ale i zde po zásahu Stalina nemůže být řeči o objektivním, vědeckém studiu, spíše jde o technický výzkum a aplikaci.

Sociologie, ethika, logika, sociální psychologie a i jiné vědní obory jsou téměř neznámy. Hospodářství, politická věda a vědy správní jsou zcela zkresleny. Nejen že se neopírají o fakty; samý základ jejich vědeckosti, objektivita a nezájatost, byly odhozeny jako přežitek. To se týká věd všech, a ne jen kruhů akademických: novinářství podobně jako věda, neuznává fakty a zprávy v obvyklém smyslu, který jim připisujeme. Každý napsaný novinový řádek je »výchovným tendenčním procesem. Není psán pro svůj obsah, ale pro účinek na čtenáře.

V *oboru hodnot* pozorujeme v komunisty vytvořeném kulturním prostředí omezení a úpadek estetických, ethických, logických i zkušenostních kritických soudů. V důsledku toho tyto hodnoty ztrácejí pozvolna své přednostní postavení: mravní dobro, krásno,

vědecká pravda, logická důslednost, svatost, spravedlnost.

A na poli norem stejná chudoba. Místo rozmanitého souboru příkazů vnitřně prožitých a individualizovaných, určujících poměr člověka k rodině, k národu, k bližním, v rozmanitých životních situacích, shledáváme jen jediný příkaz, jehož platnost je všeobecně uznávána: »Snaž se ztotožnit se se současným režimem a usiluj, aby tvá vůle i tvé chování se okamžitě přizpůsobily jeho požadavkům!«

Všechny ostatní normy jsou tomuto imperativu podřazeny: žena má udat muže a musí zapomenout na normu svazku manželského, syn otce, bratr bratra. Všude přední normou zůstává sloužit straně bez výhrady.

SPOLEČNOST

Jedním z nejnapadnějších rysů společnosti pod komunistickým útlakem je oslabení společenských zřízení a institucí. Rodina, dříve pokládaná za centrum výchovného procesu, v němž generace rodičů předává své zkušenosti a kulturu generaci dětí, ztrácí tuto důležitou funkci. Hospodářský tlak nutí ženy do zaměstnání (více než 35% všeho zaměstnaného obyvatelstva tvoří dnes ženy), takže nevidí své děti po celý den s výjimkou krátké chvíle večer. Často muž i žena mají různá pracoviště, rodiny jsou zcela rozbity. Statisíce jeslí, dětských školek, školních družin, pionýrských skupin odnímají rodině její bytostní úkol.

I ostatní zřízení upadají. Čtenář jen ať srovná v mysli, jak rozličná je role církve, některých zřízení hospodářských (jako je trh), politických (jako je parlament), výchovných (jako je universita), atp.

Podobně pozorujeme úpadek starých zvyklostí a obyčejů, které stát vědomě vymyčuje: odrazuje obyvatelstvo od zaslání vánočních a novoročních přání, od svěcení svátků (tím, že je překládá, jak se mu namane), dává umřít sv. Mikuláši, kterého nahrazuje Dědou Mrázem, ruší staré pozdravy a zavádí nové, atp.

Jiným rysem je naprostá převaha centrálně organizovaného úsaku společnosti nad úsekem neorganizovaným či decentralizovaným. Vzpomeneme-li na desetitisíce spolků a sdružení, která jsme měli v republice nekomunistické, a srovnáme-li je s asi deseti masovými organizacemi, uvědomíme si rozsah centralisace.

Masová hnutí, čítající často i více než milion členů, nezůstávají však pro obyvatele abstraktní veličinou. Jednotliví členové nemají co činiti s organizací jako celkem, ale jsou ihned po té, co se přihlásí, pohlceni jednou z neščetných drobných skupin, z nichž se každé hnutí skládá. Papírové členství, nebo sdružení korespondujících členů komunistická společnost téměř nezná. Dřívější sdružení kulturní i zájmová (vědecké spolky, sdružení literární a umělecká, atp.), v nichž se členové často vůbec osobně neznali, jsou zcela nahrazena mohutným systémem diskusních skupin. Lidé se pravidelně scházejí, aby hovořili pod vedením a za kontroly komunistického vedoucího a jeho pomocníka z řad agitátorů či propagandistů. Toto je snad stejně podstatný rys sovětského společenského života jako je oslabení vlivu společenských zřízení. Statisíce, snad miliony drobných skupin pracujících ve dne v noci, organizovaných stejným způsobem a majících jeden společný cíl: uskutečnit politické aspirace »kompartmentu« pomocí indoktrinovaných obyvatel. O některých aspektech funkčních a organizačních těchto skupin jednali jsme v tomto listě (*Tribuna*, leden-březen 1953) již dříve.

Kromě rozdílu ve stavbě společnosti jsou zde i rozdíly na poli společenské dynamiky. Tak bychom marně hledali spontánní růst a rozmanitost společenského života v dnešním Československu. Též soutěživost, zvláště hospodářská chybí: socialistická soutěž je jen ilusorní a podporuje vynalézavost jen do malé míry, neb všechny vynálezy a nové způsoby práce je soutěžící závod povinen ihned dát k dispozici státu i svému protivníkovi.

Na poli společenské mobility pozorujeme větší

změny. Migrace je značná, hlavně motivovaná politicky a hospodářsky: velká města a pohraničí jsou zbavována »reakčních« živlů. Tak i pensisté jsou často nuceni se stěhovat na venkov. Na jejich místo přicházejí dělníci, nově nasazení z vesnic do průmyslu. Též pohyb obyvatelstva je značný: pozorujeme demografický růst rychlejší než v minulých dobách. Důležitější však je přesun obyvatelstva pokud se zaměstnání a třídy týče.

Všeobecný směr přesunů lze snad charakterizovat takto: 1) proud ze zemědělství do průmyslu; mladí, zdatní lidé volí výnosnější práci v průmyslu, takže zemědělství je ponecháno většinou péči žen a starších lidí; 2) přesun mužů z odvětví lehkého, spotřebního průmyslu a z některých míst úřednických na manuální práci v těžkém (zbrojním) průmyslu; 3) nasazení žen: na místa mužů v lehkém průmyslu, na místa provozní (čišnice, průvodčí, vlakvedoucí, na poštách, v nemocnicích, atp.); 4) přesun školonych dělníků na místa nižších technických kádrů.

Kromě těchto přesunů lze pozorovat i změny v samém žebříčku společenské prestiže. Výše společenského postavení není již dnes udána mírou hospodářské nezávislosti či samostatnosti (počet měřic pole či zaměstnanců) ani výši majetku, uměleckého vkusu, šetlostí, »jemných mravů a chování«, ani původem z »dobré rodiny«. Spíše pozorujeme obdiv pro technickou zručnost a znalost, tělesnou zdatnost a výkonost. Nová společenská elita je vybírána ze straníků; přednost mají lidé dělnického, »proletářského« původu, veřejně činní či zaujímající odpovědné postavení v znárodněném hospodářství a těšící se přízni některého z nejvyšších vůdců strany.

Je však typické pro tuto elitu, že není stálá. Znovu se opakující čistky, často přinášející nejen ztrátu postavení, ale i svobody a života, jsou údělem »mílácků štěstěny«. Dopis *DoS* z května 1952 výstižně analyzuje tento rys sovětské společnosti:

»Podle vývoje posledních měsíců se na příklad domnívám, (ale ještě to nechci tvrdit s absolutní jistotou), že nestálost funkcí a postavení je jedním z nutných předpokladů této diktatury. Není možné, aby někdo byl třeba osvědčeným ředitelem závodu a tím získal jakési trvalé postavení, jak tomu bylo před únorem. To platí nejen o hospodářských místech, ale také o stranických. Soudruzi, kteří tato místa zastávají si musejí být vědomi své závislosti na straně, poněvadž jinak každá stabilita jejich postavení by jim mohla dodat sílu k odporu...«

Kromě těchto procesů je třeba zdůraznit konflikt mezi stoupenci režimu a jeho odpůrci. Není snadné popsat jeho význam v životě obyvatele. Někdy je posilován samým současným režimem: v mnoha soudních procesech se předstírá třídní charakter přestupků obžalovaných. Jindy je opět maskován a usměrňován proti Západu: v případech útěku důležitých osobností mluví propaganda o »únosu; jsou-li usmrćeni agenti bezpečnostní službyv potyčce s domácími podzemními jednotkami, přičítá se jejich smrt na vrub »amerických špiónů«. Sama propaganda se však stará, aby tento konflikt, ať už ve formě příprav na válku se Západem či ve formě »třídního boje«, nevymizel z vědomí občanů.

OSOBNOST

Na utváření osobnosti našeho člověka nezůstává tento konflikt bez vlivu. Osobnost obyvatele satelitního státu je možno pokládat za výslednici tlaku, kterému je se strany režimu vystavena, a protitlaku, který jedinec vyvíjí buď sám či organizovaně — v odboji neb pasivní resistenci. V krátkém úseku tohoto článku se musíme omezit jen na krátkou ilustraci některých typických rysů.

Na prvním místě se musíme zmínit o skupině znaků a vlastností, vyplývajících z nedostatku soukromí; nemožnost se soustředit a najít čas pro samostatné myšlení. Tato touha po soukromí vyplývá na př. jasně z dopisu, který jsme obdrželi v květnu 1952:

...skonečně zase jednou není schůze a proto mohu psát. Vy si ani nedovedete představit, kolik

schůzí občan lidové demokracie navštíví a jak je mu vzácné, když má večer volný. Ale snad tyto schůze patří k zákonitostem komunistického režimu. Schůze a brigády odvádějí občana od nebezpečného samostatného myšlení a nutí ho do kolektivu, kde je nutno jednat a mluvit komunisticky...»

Život v kolektivu není však životem družným. Lidé jsou osamoceni uprostřed množství. Pociťují samotu, neporozumění, vnitřní izolovanost zdá se být údělem stádového člověka pod kontrolou kolektivu. V jiném dopise *DoS* z listopadu 1949 se dočteme:

«Snad si ani nedovedete představit jak Strana prorůstá celým životem člověka. Nejhorší je ta osamělost, do které se nakonec každý člověk dostane, poněvadž vždy se v každé rozmluvě s kýmkoliv zabrousí na politické téma, a pak se člověku nechce říkat na všechno »ano, ano, je to tak nejlepší«, stejně jako nemůže říci ani slůvkem, třeba jen zcela mírně, ten a ten soudruh se svými vývody snad mýlí...»

Kolektiv není jen pramenem nesamostatnosti myšlení a pocitu osamělosti, ale i sankcí mravního jednání. Obava, co řeknou mému jednání spolučlenové mé skupiny, je hluboce zakotvena v osobnosti moderního komunistického člověka.

V *Rudém právu* z 27. ledna 1952 se dočítáme o případu učně Josefa, který si prodloužil prázdniny a na zpáteční cestě do učňovského internátu prožíval podobné pocity:

«Na cestě nebylo ani člověčka, a tak ta myšlenka, známá už z bezesné noci, bodala dvojnásob ostře: 'Půjdu před kolektiv, půjdu před kolektiv...' Jít před kolektiv, to je největší zahanbení pro příslušníka učiliště. Nikdo nedovede tak otrást svědomím, jako chlapci, s nimiž pracuješ, spíš, obědváš, bavíš se, a kteří tě v každé tvé vteřině dobře znají...»

Je pochopitelné, že zkušenosti v kolektivu nejsou zrovna nejpříjemnější. V jiném dopise *DoS* z ledna 1950 se dovídáme o kultu soukromí, který provází současnou krizi společenských vztahů. Lidé, nemající možnosti začlenit se do volného společenského života, stahují se do ústraní. To však si mohou dovolit jen lidé bez rodin, a nestraniční. Komunista, který se strání schůzi, který »si žije po svém« je likvidován, byt se i nedopustil žádných jiných přestupků (na př. *Rudé právo* ze 17. prosince 1950, str. 7.). Straníčkům a lidem, nesoucím odpovědnost za své rodiny, zbývá jen pokus uniknout duševního, oprostění se od okolí v mysl. Ale i tento pokus většinou troskotá, neb jeden silný pocit paralyzuje všechnu tvůrčí duševní činnost a snahu po oprostění — strach. Jak silný je tento pocit, vyčteme z řádků člena odbojové skupiny, které nás došly před rokem:

«... Jinak, vážený příteli, nevím, co bych Ti napsal o té naší smutné zemi. Vedoucím motivem občanů je »Strach«, ale strach s velkým S. To není strach odbojových pracovníků, to také není strach, jaký jsme měli za války před bombardováním. To je strach, který tě provází od rána do večera, na každém kroku, který obklopuje občana neproděšně a tak dokonale jako tma nebo vzduch. Občan má strach z toho, že mu vezmou byt, z toho, že bude měnová reforma, z toho, že bude vyšší nájemné, z toho, že bude vyhozen z práce, jeho děti vyhozeny ze školy. Zkrátka je to strach o všechno. Všecko, co máš, všecko ti mohou komunisté vzít. Nemáš nic jistého. Když jsi za války měl strach z Gestapa, mohl jsi se utěšit tím, že děti se ujme třebaš strýc, který má dostatečný majetek, aby je vychoval. Ale dnes, máš-li strach ze zatčení, tak je v sázce všechno. Není, kdo by se ujal dětí zatčeného, poněvadž každý má právě tak dost pro sebe. Budeš-li vyhozen z práce, nemůžeš jít pracovat k bratrovi na hospodářství, poněvadž on už žádné hospodářství nemá. Stejně tak se k němu nemůžeš přestěhovat. Tento strach se stává stále zřetelnější...»

Se strachem v srdci ubírá se občan lidové demokracie ze schůze na schůzi: z partaje do odborů, z odborů do Sokola, atd. Všude však naslouchá stejným úvodům (str. 8 →)

TŘI LISTY Z HISTORIE

Georges Bonnet: «Défense de la Paix»
Tome I. — «De Washington au
Quai d'Orsay»
Tome II. — «Fin d'une Europe»
Bibliothèque du Cheval Ailé,

Genève 1948

Je těžko si představit plynulou politiku národní obrany v období sociálních bouří, a téměř vyloučeno mít pevnou zahraniční orientaci v době váhavých aliancí. Georges Bonnet to však ve svých pamětech «O obraně míru» tvrdí příliš jednoznačně. «Co jsem mohl za daných poměrů dělat?» říká v podstatě ministr zahraničí. «Zbrojní program, pokud jde o moderní materiál, byl v začátcích, sociální situace na domácí frontě při nejmenším nepohodlná, a v zahraničí — Velká Británie nespolehlivá a Spojené státy neutrální. Pobyt na vyslanectví ve Washingtonu zůstal neplodný a demarše u Polské Republiky a u Rumunského Království bezvýsledné. USA změnily svou politiku neutrality až dlouho po zahájení druhé světové války, Polsko a Rumunsko na požadavek průchodu Rudé armády svým územím nikdy nepřistoupily. O kterou mocnost měl jsem se tehdy opřít? O Sovětský svaz? To nebylo tak jednoduché ani v době mnichovské krise ani o rok později v červnu 1939». (Viz: *Documents on British Foreign Policy*, Volume VI, 1939, H.M. Stationery Office, 1953).

Na Bonnetovu obranu nutno přiznat, že zakolísal teprve po Runcimanově misi. Nestranný pozorovatel si musí totiž uvědomit, že v tomto bodě je většina dokumentů zajedno: ultimativní vyslání tohoto krátkozrakého lorda ministerským předsedou, kterému rovněž chyběl smysl pro globální pojetí událostí, změnilo diplomatickou základnu problému, jehož řešením se stala později mnichovská dohoda. Runcimanova mise byla zásahem velmocí do vnitřních záležitostí malého státu. Byla vzkríšením a předejchou politiky sfér vlivu, konkretisované sovětsko-nacistickým paktem z roku 1939 a Jaltskou dohodou. Jakým právem mohou velmoci rozhodovat o záležitostech národů, o nichž téměř nic nevědí?

Pierre Mazé et Roger Genebrier —
avec préface de Edouard Daladier:
«Les grandes journées du procès de
Riom».

Éditions de La Jeune Parque,

Paris 1945.

Riomský proces měl politicky soudit ty, ekdož zradili zájmy Francie. Maršal Pétain v něm žaloval především zástupce Lidové fronty. Byl však donucen soudní řízení po několika dnech veřejné diskuse zastavit. Obžalovaní se stali žalobci. E. Daladier prokázal, že největší nedostatek úvěru pro francouzský zbrojní program byl v rozpočtovém roce 1934, kdy byl Ph. Pétain ministrem národní obrany, a že výroba moderního materiálu začala prakticky až o dva roky později. Základním Daladierovým tematem je, že odpovědnost za porážku byla u politiků nesporně menší než u generálů. Údaje, které poskytuje o nevyužitém nebo špatně využitém materiálu jsou ohromující. Jeho výpověď a konfrontace s generály vrhají cenné světlo na vzájemný poměr vojenských sil Francie a Třetí Říše, který, byl jak říkáji diplomaté, základním motivem mnichovské kapitulace.

Bertrand de Jouvenel: «La Dernière
Heure» (Choses vues de Munich à
la guerre) — Éditions du Cheval
Ailé, Genève 1947.

Z «Poslední hodiny» od Bertranda de Jouvenel fouká jiný vítr. Je to kniha, napsaná velkým žurnalistou na místě, ve víru událostí. Serie živých reportáží nás přenáší do atmosféry, na kterou jsme již téměř zapomněli: norimberský sjezd NSDAP, čsl. mobilisace a kapitulace, diktatura gen. Syrového, 15. březen, přípravy Francie v Sev. Africe a v Evropě, vůle Českoslovců a Poláků postavit se (každý svým způsobem) na odpor hitlerismu — necht Francouzů »umírat za Gdansk nebo za Sudety«. A na posledních stránkách hučí motory Luftwaffe nad Varšavou. —

PROFESOR HLAVATÝ

—POLITIK

Nový domov, časopis československých krajanů a uprchlíků v Kanadě, přinesl k 28. říjnu nekonvenční článek prof. Hlavatého, člena zastupitelstva Rady svobodného Československa. Nejsou to oslavné řádky, ale varovný hlas člověka, který si zvolil žít život upřímně a spravedlivě. Klade si otázku: »Můžeme s čistým svědomím říci, že v bezpečí svobody věnujeme všechny své síly tomu, pro co lidé doma v nesvobodě umřeli?« A dále se táže: »Může také Rada svobodného Československa tuto otázku zodpovědět kladně?«

Jeho odpověď není jednoznačně záporná. Sama existence ústředního orgánu a jeho intenzivní sociální činnost jsou pro něj kladným svědectvím. »Na druhé straně cítíme všichni instinktivně, že to je málo«.

Jsou dva závažné úkoly, říká, které Rada měla splnit, ale dosud nesplnila: 1. příprava politicko-hospodářských poměrů v Československu pro přechodnou dobu po osvobození; 2. příprava změny stranicko-politické struktury, která by nahradila koaliční nezodpovědnost systémem dvou politických stran.

Prof. Hlavatý vidí tři příčiny, které Radě brání, aby plnila toto poslání. »První příčinou je nedostatek vůdčí authority... Ve třetím exilu máme muže, jejichž kolektiv by mohl nahradit Masarykovo a Benešovo vůdcovství, kdyby kořeny jejich činnosti nebyly podřaty stranickostí. Stranickostí, kterou každý odsuzuje u druhé, ale nevidí u vlastní strany«.

»Druhou příčinou je nemoc již z doby první republiky. Měli jsme vždy jen jednu vládnoucí garnituru... To se nesmí již nikdy opakovat, nemá-li náš stát neustále být v nebezpečí chaosu. Státnickou povinností vládnoucích mužů v Radě svobodného Československa je zaučovat mladou generaci... V každém případě, máme-li na mysli dobro státu, musí nám na tom záležet, aby generace, jež přijde po nás, to dovedla lépe než generace naše«.

»Třetí příčinou, která ostatně je původcem ostatních překážek, je přemíra politického stranictví... Strany v exilu jsou jen fikcí. Nejsou to politické strany, nýbrž volná sdružení stejně smýšlejících pěti nebo deseti lidí. Nemají tedy práva žádati zastoupení — dokonce podle stranického klíče(!) v RSC. Každý straník, který je pověřen zastupovat nějakou stranu v RSC, zastupuje právě jen sebe a pak ještě těch zmíněných pět nebo deset stejně smýšlejících lidí«.

»Osobní změny«, dodává prof. Hlavatý, »by nápravu nepřinesly. Členové RSC jsou muži počestní, právem své osobnosti stojící v čele exilu. Nemohou však plnit svoje úkoly, protože nejsou svobodní. Jsou v zajetí fikce, že zastupují strany a musí proto pracovat v jejich prospěch... Naši národní mučedníci, bojující proti diktatuře, obětovali to nejcennější, co měli, své životy. Právem tedy můžeme žádati, aby naši představitelé v exilu, v bezpečí a svobodě obětovali alespoň politické stranictví. Právem můžeme žádati, aby poslali mučené domovinu tento vzkaz k 28. říjnu:

»My reprezentanti exilu, sdružení v RSC, jsouce si vědomi odpovědnosti, kterou osud vložil na naše bedra, chceme pracovat pro dobro celku bez stranických ohledů, řídíce se příkladem našich drahých doma, kteří bez ohledu na stranické příslušenství obětovali své životy v boji proti diktatuře. Proto po zralé úvaze rozpouštíme po dobu exilu všechny exilové politické strany. Činíme tak nejen proto, že jsme poznali, že v dané situaci politické stranictví znemožňuje plnou spolupráci, ale také proto, že jsme si vědomi toho, že politické strany bez voleb nejsou demokratickým útvarům, nýbrž jen záštitou pro bezohledný boj o přelud moci, která nemá, oporu ve vůli národa. Vyzýváme všechny své strany, aby vyhověli našemu přání, ustali ve stranické činnosti a sdružili se k plodné spolupráci bez ohledu na bývalé politické příslušenství, tak jak to vážnost doby vyžaduje. Kdo by našeho vyzvání neposlechl, bude považován exilem za záškodníka, který není hoden obětí, přinesených domovem v boji za svobodu a kterému zájem osobní je bližší, než zájem celku«.

Zbaveni tak po dobu exilu okovů stranické příslušnosti, slibujeme, že RSC bude se řídit jen ohledy na dobro celku. O našem dobrém úmyslu zbavit se navždy škodného stranictví bývalých stran svědčí to, že připravujeme návrh na nový politický život v osvobozené vlasti, návrh, založený na existenci dvou politických stran, levice a pravice, tak aby řízení státu nebylo zatěžováno přebujelým stranictvím a aby nebylo nadále možno schovávat se za kolektivní odpovědnost koalice v řízení státu.

Jako příslušníci bývalých stran, které jsme pomáhali budovat a z nichž jsme odvozovali svoje mocenské postavení, jsme si plně vědomi toho, že se s touto minulostí musíme rozloučit. Rádi tuto obět přinášíme, neboť chceme tím alespoň z části splatit dluh památce těch, kteří obětovali své životy pro ideu Masarykovského 28. října«.

—VĚDEC

Dr. Václav Hlavatý, profesor matematiky na Indiana University v Bloomingtonu, Indiana, vyřešil Einsteinovy rovnice jednotné teorie pole. Z fyzikální interpretace Hlavatého řešení vyplývá, že elektromagnetismus je podstatou fyzikálního vesmíru. To je, v souhrnu, výsledek úsilí československého exulanta, který zasvětil svůj život studiu geometrie a který, jak se zdá, ukončil velkou revoluci fyziky začlenutou pokusy Michaela Faraday-e, pokračovanou teorií James C. Maxwella a plně rozvinutou obecnou teorií relativity Alberta Einsteina.

Fyzika nesporně obohatila podmínky lidského poznání. Ustavičná porovnávání logických pravd se skutečnými odhadnutými měřeními si vynucovala nová a nový výzkum v logické stavbě matematiky. A obráceně, axiomatická matematika nejednou v sobě skrývala obraz později objevené fyzikální skutečnosti. Vzájemný vztah logiky a experimentu si vynutil růst obou disciplín. Fyzika je vědou, jejíž nejobecnější koncepty pronikly, ať v instrumentální nebo formální podobě, do ostatních oblastí lidského badání. A sociální přínos fyziky je nepřehlednou řadou technologických aplikací.

Přes všechnu svoji myšlenkovou a reprodukční bohatost moderní fyzika je ve stavu epistemologické rozpolcenosti. Relativistická fyzika se opírá o koncept determinismu. Přesněji, relativistická teorie fyziky posílila klasický koncept principu kauzality. Neboť relativisticky formulované přírodní zákony jsou nejenom časově, ale také formálně invariantní, t.j., jsou platné pro všechny transformace prostoru a času. Naproti tomu kvantová teorie fyziky (kvantová mechanika) se přibližuje k pravdě konceptem nahodilosti a redukuje tak kauzální princip na princip pravděpodobnosti. Obě kategorie fyziky narušily klasický koncept poměru subjektu k objektu. Teorie relativity, již ve své speciální formě, popřela existenci »fyzikální objektivní« prostoru a času. Kvantová mechanika zasáhla radikálněji: stav objektu je postižitelný subjektem jenom v pojmech vzájemně se doplňujících neurčitostí. Ale ani po »věčné stránce« není stav fyziky uspokojivý. Obecná teorie relativity je nepříjemnou směsí geometrického (gravitačního) a fyzikálního (elektromagnetického) pole. A kvantová mechanika dosud nevysvětlila interakci elektromagnetického záření a elektronů.

Z EXILU DO

NEDOKONČENÝ ŽIVOT

Zemřel Stanislav Kubát. Mladý, brilantní, těkavý a dychtivý obdivovatel francouzské kultury, do které se dovedl vžít jako snad nikdo jiný v exilu, jeden z nejnadějnějších studentů—cizinců na Sorboně. Dával a rozdával se bez počítání a bez rozvažování, kde věřil, že jde o dobrou věc. Jeho přátelé nezapomenou, jak roznášel po nekonečných kamenných pařížských boulevardech SKUTEČNOST adresátům od bytu do bytu, aby pro «svůj» časopis ušetřil poštovné; jak si nosil domů balíky TRIBUNY, aby je po večerech zabalil, označoval a rozeslal.

Exil mu nejen vzal jeho studium, ale dal mu projít vši hořkost, ponížením a zoufalstvím, jaké jen člověku lhostejnost dovede připravit. Lhostejnost, protože Kubát byl citlivější na lhostejnost než zlobu.

V době, kdy mu bylo nejhůř, hmotně i morálně, napsal svému příteli: «Mně samotnému se někdy točí hlava z neuspořádanosti mého 'interieuru'. Můj snátek je ostatně posledním pokusem, kterým si chci dát trochu disciplíny. Víím sám nejlíp, do jaké míry ji potřebuji».

Zdálo se, že se mu to podařilo. Měl konečně postavení i peníze, přátele, rodinu, kterou miloval, plány, účtu lidí. Ukázalo se, že tomu všemu nevěřil. V dopise na rozloučenou napsal pryč: «... Cítím se zbytečnou bytostí...».

To byl důvod jeho kroku. A to dělá jeho smrt dvojnásob tragickou. Protože se mýlil. Hodně dal a ještě víc mohl dát. A byl snad sám, kdo to nevěděl.

ch.

Jan Hajda

MODLITBA

*Dálko, jež víru bereš,
dálko, jež víru vracíš,
ty hrulě milosrdná v nekonečných dnech,
až z jihu přileti k nám ptáci
a uhníždějí na stromech,
smekni se s křídel k němé zemi
a ty, co věří, ty, co padnou,
obléžkat silou pomáhej mi,
aby se v dusnu nechvél hlas,
až výkřik mosty nahlodá:
ať žije svoboda!*

Ignacio Silone, *Chléb a víno*.

Svoboda není věc, která je nám dána darem. Člověk může být svobodným člověkem i v diktatuře. Stačí, když proti ní bojuje. Kdo myslí samostatně, je svobodný člověk. Kdo bojuje za právo, ve které věří, je svobodný člověk. I když žijete v nejsvobodnější zemi na světě a jste líní, necitliví, apatičtí a nerozhodní, nejste svobodní, ale otroci, přestože tam neexistuje násilí a útlak. Svoboda je něco, co si musíte vzít. Je zbytečné žebrot ji na druhých.

Byla doba, kdy jsme necítili rozdíl mezi slovy exulant a emigrant. Většina z nás odešla za hranice proti své vůli: ne za chlebem, ale za návratem. Dnes, po pěti letech, se už mnozí nepamatují, že se ohlíželi zpátky, když odjížděli z evropských přístavů.

Exil — to není padesát tisíc Čechů a Slováků roztroušených po světě. Exil, ten skutečný, je už jen v Německu, Rakousku, Francii, Velké Británii... Končí u Gibraltaru, Sicilie a norských fjordů. Tam všude ještě lidé cítí vůni a vůt domova a proto i závazky k němu, jak kdysi napsal František Kovárna. Ve Washingtonu, New Yorku, Chicagu, Torontu, Sydney a Melbourne jsou už jen malé exilové ostrovy, ostrovy víry a naděje a také — zášti a nepřejčnosti. A i ty dnes začínají zalidňovat cizí děti.

Lodi s uprchlíky nepřestávají opouštět Evropu; snad zprvu ne Evropu, ale utrpení uprchlických táborů. Teprve když oceány začnou rozdělovat světadíly, opouštějí i svobodné československé zázemí. Dopisy z domova přestávají docházet, přátelé nepíší. Rada? Jen debaty o tom, kdo se nejvíce zasloužil o únorovou revoluci doléhají až tam do toho zapadlého koutu. A cizinci u zelených stolů se tváří s uctívou lhostejností, když slyší o komunismu v Československu. Tož načpak nevolat: ať žije královna Alžběta!

Uprchlíci v zámoří se stávají Čecho-Američany, Čecho-Australany, Čecho-Kanadany nebo Čecho-Brazilany. I proti své vůli, podvědomě. Jejich život začíná patřit dvěma zemím, jejich loyality je rozdělena. Roztrpčenost, apatie, pokřčení ramen jsou obvyklou odpovědí na otázku: chcete se vrátit? Většině uprchlíků v zámoří se vede dobře. I ti, kteří mají těžký

(se str. 6)

a instrukcím, suchopárným lekcím Marcismu-leninismu, všude stejným způsobem musí přitakávat a projevovat svou loyality. Není divu, že jeho účast na všem tom dění není opravdová a srdečná. Zvláštní rys se vyvíjí za těchto podmínek v osobnosti našeho člověka: trpné očekávání všeho, co přijde, fatalismus a apatie. Na dotaz o postoji obyvatel nám došla od naší podzemní organizace v červenci 1952 následující odpověď:

«Charakteristika by byla stručná: apatie smíšená se vztekem, ale nic pozitivního. Vcelku se už hodně blížíme poměrům sovětským. Už rozumíme, proč VKS(b) a nyní KSC musí «bojovat» za splnění usnesení vlády, proč se musí «bojovat» za včasné splnění plánu, proč je nutné «bojovně agitovat», aby byli občané získáni pro dobrovolné brigády, proč je všechno nutno řešit na schůzích a nikoliv jednotlivě. Odpověď je jednoduchá: všem občanům jsou tyto věci lhostejné. Občan nemá vliv na to, aby byly větší přídělky potravin, aby se stavěly

EMIGRACE

život, začínají si zvykat. Zpohodlněli, zmalátněli. Z uprchlíků se stali usedlíci, z Českoslováků Bohunks, Moravians a Slovaks.

Mluvil jsem nedávno s americkým studentem, který se vrátil z čtyřměsíční cesty po západní Evropě. »Je sice pravda«, řekl, »že Evropané jsou zralejší a kultivovanější nežli my Američané. Ale musím dodat, že jsem se během své cesty téměř neseťkal s lidmi, kteří by nebyli ochotni vyměnit svoji kulturu za auto a ledničku«. Nevím, na kolik toto tvrzení platí o Evropanech v Evropě. Zato s ohledem na československé uprchlíky je jeho pravdivost až přílišná. Cílem prostého exulanta se stalo zbohatnout, zapomenout a žít. Žít třeba tupě, bezmyšlenkovitě a nenáročně, ale skoncovat s věčným čekáním ze dne na den, s improvisací a polovičatostí. Cítění pospolitosti, které bylo samozřejmě v uprchlických táborech, rozplynulo se v zámořských velkoměstech, továrnách, farmách a dolech. Životní ideologií rábdobysvoboditelů se stalo privatizování. Jejich vírou: naše budoucnost je za námi.

Skutečných exulantů je už dnes ve světě pohříchu málo. Jsou to lidé, kteří mají doma své ženy a děti, novináři, rozhlasoví pracovníci, hrstka universitních profesorů a vysokoškolačů, básníků, důstojníků a také politiků. Jsou to ti, kteří jsou ochotni vyměnit poměrně pohodlí a bezpečí svobodného světa za nejistou budoucnost ve zchudlém a zprofanovaném Československu. Nepřejícnost a zlá vůle bohužel ztlačují jejich počet. A tak zbývá jen pocit marnosti, když se člověk zamýšlí nad kdesi čtenou frází, že komunismus nelze porazit spiknutím jednotlivců.

MILAN HRÁZA

obytné domy místo továren... Sovětska praxe je stejná jako naše: apatie, apatie...»

Tímto citátem musíme skončit výpočet typických rysů osobnosti lidí za komunismu, bez jakékoliv ambice, že náš výpočet je vyčerpávající.

ZÁVĚR

Budiž nám dovoleno vyslovit naději, že at již zásluhou práce odbojové či akce zahraniční, se našemu člověku podaří překonat strach a apatii, které ho dnes ochromují; že objeví možnosti, jak rozleptat strukturu komunistických skupin, které ho ubíjejí a duševně ničí; že se mu podaří rozlomit izolaci, která ho svírá, a oplodní prvky vlastní domácí tradice zkušenostmi a poznatky novými, at už domácího původu či přinesenými. Podaří se mu pak i vzkřísit kulturu ve vlastní zemi a přetvořit Československo z ustrnulé, zabrzdné civilizace na zemi živoucí kultury, tvořící nedílnou část kultury světové a mající v rámci jejím své specifické, důležité poslání.

(Psáno volně dle kapitoly 14. prvního svazku anglické knižnice Čs. zahraničního ústavu v exilu.)

NEKONEČNÉ DNY

Mořský břeh je poslední výspou lidských pohledů na dálku. Pevniny v sobě mají patrně něco strašného. Proč by bylo jinak tolik toužících na pobřeží? Proč jich přichází tolik jenom usednout na starý, omletý kámen, zabořit nohy do lastur a písku, kouřit a dívat se?

Před nimi buráčí vlny jako nezkrotlé zpřežení bílých, zpěněných koní, dým parníku se láhne nad hladinou, vachové krouží v leskném bloudění... Dále, za obloukem vody, jsou už jen svělla tušených měst, životy jiných, snad šťastnějších lidí, sněhová horstva cizích kontinentů, jiná obloha a jiný čas.

Obraz staré Evropy se topí pod hladinou. Och!

Není tomu tak dávno, brodili se z tebe krví i vodou. Brodili se k tobě odhodláním. Kolik jich bylo! Vybledlé oči štvanců, jimž za patami hřměly motory dobovačských a smrticích armád.

Evropo! Co všechno viděla tvá moře? Bouřící sopko nenávisť! Tvou lávou je bída. Tvým životem oheň. Oheň a dým a rozechvělé kroky vyděděnců, žijící tvými břehy.

Země je zlá. Zlá je, setřásá-li břímě lidství do vln. Rozeklaná stářím. Vodou. A myšlenkami. Zlá matka zlých synů.

Její melodie nezpívají.

Její melodie pláčou.

Její melodie bolí.

Poklady její minulosti odplavily řeky nepříčetných a usazených dnů. Miliony lidí zadávaly proudy. Miliony jiných vypudily. Miliony jiných zavrhlly, ušlapaly, utíraly. Krvavé dny! Špičkami bajonetů vyryly vrásky svého stáří. Výbuchy granátů slavily jara... a máj. Popelém spáleníšť pokryly zvalá pole. V hromady ssutin proklely vsi a města. Rozryly silnice, domovy, továrny, znetvořily práci, znetvořily sebe. Krvavé dny.

Když pohltily vše, co bylo, urvaly matkám děti od nalitých prsou a přivedly je sem, na mořský břeh. K poslední výspě pohledů na dálku. Řekly jim: Jděte!

Oni šli. Šli celých dvě stě let. Vždy byli krásní. Vždy byli mladí. Vždy byli plni síly a odhodlání.

Bahniě plochy cizích kontinentů proměnili v krásu pohádkových měst. Svět ožil mizou staré vlasti. Z požárů spáleníšť prchali udýchaní a složili zde vše, co měli a co znali. A bylo toho dost.

Dny hřměly dál. Stará žena již přestala i kvést, přestala plodit a svíjela se křečí. Dny hřměly dál! Mladí ji neopustili. Dny hřměly dál! Stárnoucí ruce seschly revmatismem. Ale dny hřměly dál... a kálely jí na tvář koláče hnisu nehojených ran. Pochody armád rozdrobily zemi na tucty dvorců a lidská hloupost vyrobila plot. A pluky nových srdcí odplavila moře.

Spasitelé v prokletí uniforem vtělili modlitby do explosí. Svě písne lásky tloukli činely. K projevům něhy stály jim v dle. K dovozování bič. Řev týraných poskytl nasycení. Nezbytný symbol: vyhlodaná leb. Chlad nástrojů. A les bušících pěstí.

Stín svobody se ocl za mřížemi. Svoboda sama prchla do exilů. A lidé žili, žili hloupě těmi dny, jež hřměly dál...

Na břehu moře, z písku a lastur vyrostly růže... stop. Byla zde místa klidu. Byl zde omletý kámen a slaná vůně běženeckých slz. Konec Evropy. Konec zmatku. Konec bolesti.

Konec nekonečných dnů.

PETR ROHÁČ.

MOSMÍR POVOLNÝ

MNICHOV PO PATNÁCTI LETECH

V létě tohoto roku vyšla v Mnichově v nakladatelství ISAR kniha Hermanna Raschhofera *Sudetská otázka, její mezinárodně-právní vývoj od prvé Světové války až do přítomnosti* (Die Sudetenfrage, ihre voelkerrechtliche Entwicklung vom Ersten Weltkrieg bis zur Gegenwart). Raschhofer hodnotí posláním své práce v její předmluvě těmito slovy:

Poté co sudetská otázka hrála důležitou, byť i skrytou úlohu již v dějinách prvé Světové války, v záříjové krizi 1938 se její evropský význam zjevil celému světu v plném světle. Její dnešní latentní význam je nemenší. Současné postavení sudetských zemí, jež vzniklo z události roku 1945, není považováno stále rostoucím kruhem, včetně prozíravějších Čechů, politicky nikterak za konečné nebo rozumné. Za těchto okolností se stává jeho mezinárodně-právní osvětlení naléhavou nutností.

Ačkoliv jde o mezinárodně-právní studii, její politický význam může být dalekosáhlý. Raschhofer se pokouší v celé knize — jako už dříve v předmluvě k druhému vydání československých memorand předložených pařížské mírové konferenci (*Die tschechoslowakischen Denkschriften fuer die Friedenskonferenz von Paris 1919—1920* C. Heynemann, Berlin, 1938) — o důkaz, že spojení československých pohraničních území s vnitrozemím našich historických zemí bylo v Československé republice mezinárodně-právně pochybné a nadto že po druhé Světové válce je až do uzavření mírové smlouvy s Německem povahy pouze přechodné.

Prvá část tohoto tvrzení byla již vyvrácena historií a také už jen jí patří. Protože však Raschhofer stejně přikládá *mnichovské dohodě* prvotní mezinárodně-právní význam pro politické řešení otázek, spojených s československým pohraničím, omezujeme se i my pouze na jeho these o Mnichově a o důsledcích Mnichova ve světle mezinárodního práva.

RASCHHOFEROVY THESE

Podstatou Raschhoferova pokusu je these, že mnichovská dohoda je *dosud* mezinárodně platnou smlouvou, zavazující všechny státy, jež ji podepsaly. V Mnichově podle něho došlo k oddělení Versailles a Saint-Germain právě těmi prostředky, jimiž mírové smlouvy po první Světové válce porušily sebeurčovací právo Němců v českých zemích. Formálně prý mělo připojení sudetoněmeckého území k Československé republice povahu kolektivního přisouzení — adjudikace — části rekousko-uherského území, jež se nacházelo ve volné dispozici Spojenců. Podobně formálně prý bylo sudetoněmecké území v Mnichově přisouzeno kolektivním rozhodnutím velmocí Německu, s tím však rozdílem, že mnichovská dohoda byla výsledkem dlouhého vyjednávání, na němž se podílela také československá vláda, a nadto že byla v soulase s právem sebeurčení národů.

Podle Raschhofera byla dále «mnichovská dohoda rozhodnutím čtyř evropských velmocí, jež pokračující v evropském koncertu se ujal otázky celoevropského významu a rozhodly o ní. Jednaly v přesvědčení, že slouží evropskému míru, a domnívaly se, že nové rozřešení sudetoněmecké otázky ve smyslu práva národního sebeurčení bude prvkem trvalého pořádku v této kritické evropské oblasti» (str. 185). Aby právní postavení tohoto «koncertu» obstálo, musel Raschhofer vyloučit Společnost národů jako sbor mezinárodně-právně příslušný pro otázky, týkající se revise mírových smluv. Použil k tomu citát z Neville Chamberlaina, ospravedlňujícího svou mnichovskou politiku tvrzením, že když se Společnost národů stala od habeské války vlastním vinou zcela neschopnou, nezbyvalo mu nic jiného, než se uchýlit k systému rozhodování velmocenského (str. 186).

Mluvě o právní povaze mnichovské dohody, Raschhofer ji charakterizuje takto: «Vlastní mnichovská dohoda je smlouva mezi čtyřmi velmocemi, týkající se technického provedení odstupu sudetoněmeckého území, a němž došlo k dohodě již dne 21. září 1938 mezi Francií a Anglií na jedné straně a československou vládou na straně druhé» (str. 187—188). Mnichovská dohoda prý ve skutečnosti nezpůsobila odstoupení sudetského území, ani neurčila nové, definitivní hranice mezi Československem a Německem, neboť jejich stanovení připadlo Mezi-

národnímu výboru. Raschhofer tvrdí, že «hlavním předmětem mnichovské dohody v užším smyslu bylo určení postupu, v jakém bude probíhat vyklizení sudetského území Československem a jeho obsazení německými sbory. Účelem dohody bylo technické provedení převodu území, jenž byl už v zásadě a v hrubých rysech dohodnut» (str. 188).

Podle Raschhofera se mnichovská dohoda stala «splněnou smlouvou» a tím pravoplatným instrumentem mezinárodního práva, jakmile byly splněny závazky v ní obsažené: splnění začalo předáním území Německu a skončilo vytýčením nových hranic. Na důkaz mezinárodně-právní platnosti mnichovské dohody se Raschhofer dovolává XXI. bodu dodatku C žaloby proti hlavním nacistickým válečným zločincům, podle něhož bylo porušení mnichovské dohody zařazeno mezi «porušení mezinárodních závazků, dohod a záruk». Tím chce říci, že mnichovská dohoda nemohla být mezinárodní smlouvou od počátku neplatnou, jestliže mohla být ve smyslu mezinárodního práva později «porušena».

Na základě tohoto zdánlivě pozitivního práva rozvinul Raschhofer svou další thesei. Protože v Mnichově šlo o mezinárodně-právní akt čtyř velmocí, lze jej zrušit jen jejich *společným* souhlasem. Proto se mezinárodně-právní postavení sudetského území nemohly dotknout jednostranné akty československé vlády v exilu, spočívající na právní kontinuitě Československé republiky; nemohlo jej zrušit ani jednostranné prohlášení britské vlády z 5. srpna 1942, jímž se považuje za zbavenou jakýchkoliv závazků, vyplývajících z mnichovské dohody, protože «Německo úmyslně zničilo úpravu, již bylo dosaženo v otázce Československa v roce 1938»; nemohlo jej zrušit ani prohlášení Francouzského národního výboru z 29. září 1942, který prohlásil mnichovské dohody od počátku za neplatné — *nuls et nonavenus*, ani podobné prohlášení italské vlády ze 26. září 1944. Raschhofer se oprá zejména o volnou ruku, kterou si britská vláda nechala pro konečné stanovení československých hranic, prohlásivši v závěru odůvodnění Mnichova, že «při konečné úpravě československých hranic na konci války nebudou na její stanovisko mít vliv žádné změny, které se staly v roce 1938 a později». Jaltu a Postupimí používá Raschhofer na důkaz toho, že všechny konečné územní úpravy budou předmětem jednání na mírové konferenci a že jakékoliv úpravy, jež jí předcházejí, jsou dočasné povahy. Protože však v obou případech šlo výslovně o východoněmecká území postoupená Polsku, mohl své tvrzení vztáhnout na Československo jen *per analogiam*. Skutečnost, že se v kapitulaci listině, čl. 2, odst. 4, územní rozsah Německa vymezuje hranicemi z 31. prosince 1937, tedy bez Rakouska a českoslo-

venského pohraničí, odbývá Raschhofer prohlášením, že «v případě sudetského území... může pouze znamenat, že zpětné německé odstoupení tohoto území Československu je v programu okupačních mocností...» (str. 300).

V případě rakouském vidí Raschhofer deanexi území, anektovaného jednostranným německým aktem v roce 1938. Otázku československého pohraničí staví do zcela jiného světla. Protože šlo o území, *péisouzené* Německu mezinárodně-právně platným aktem, a nikoliv o území Německem anektované, nemohlo na konec války dojít k jeho deanexi — zpětnému připojení k Československu — jednostranným aktem československým. Raschhofer píše: «Šlo spíše o podřízení sudetských území československé správě z rozhodnutí spojeneckých velmocí. Přenesení správy nad sudetským územím na československou vládu a s ním totožné *održení* od Německé říše jsou jednostranné činy těchto mocností, jež mohou mít pouze dočasnou platnost» (str. 275). A dodává: «Ani stanovení německých státních hranic v prohlášení z 25. června 1945, ani faktické podřízení sudetských území československé správě na jaře 1945 neučinilo z nich vzhledem k Německu mezinárodně-právní součást Československa. To se může stát teprve mírovou smlouvou, jež ponese také podpis Německa» (str. 276). Ačkoliv přiznává, že československé panství nad sudetským územím se může opřít o rozhodnutí na Jaltě a o prohlášení z 26. června 1945, pro Německo není dosud hranice s Československem z 31. prosince 1937 rozdělením dvou svrchovaných území, jež by dosáhlo mezinárodně-právní platnosti. Československé pohraničí zůstává tedy pro Raschhofera mezinárodně-právně součástí Německa «v přechodné okupační správě československé» (str. 277).

JEJICH VYVRÁCENÍ

Podstatná část Raschhoferových tvrzení o mezinárodně-právní platnosti mnichovské dohody byla vyvrácena ještě předtím, než vyšla v jeho knize. Již v lednu 1939 ji chicagský profesor Quincy Wright odsoudil jako bezprávný akt («the Munich Settlement and International Law», *American Journal of International Law*, sv. 33, roč. 1939, čís. 1, str. 12—32). V roce 1942 se k němu přidal Dr. Eduard Táborský v článku «Munich», *The Vienna Arbitration and International Law in Czechoslovak Yearbook of International Law* (Londýn, Czechoslovak Branch of the International Law Association, 1942, str. 21—38). Tito dva mezinárodní právníci jsou ve svém rozboru tak úplní, že nám zbývá jen jejich stanoviska shrnout a doplnit na místech, kde pro ně byly Raschhoferovy these nepředvídatelné. Činíme tak ze dvou důvodů. Za prvé většinu našich úvahů jsou zmíněné práce profesorů Wrighta a Táborského nedostupné. Za druhé ačkoliv Raschhofer obě práce zná, z Táborského se pokouší vyvrátit pouze jeho these o právní kontinuitě Československé republiky a profesora Wrighta kromě malé poznámky, nemající nic společného s jeho odmítnutím mnichovské dohody s hlediska mezinárodního práva, nebere vůbec na vědomí.

Při právním posouzení mnichovské dohody je třeba začít otázkou, oč při ní vlastně šlo. Na povrchu šlo o mírovou změnu územního *statu quo* mezi Československem a Německem. Profesor Wright definoval mírovou změnu jako «změnu zákona nebo práv postupem jiným než válkou, který je však přesto v soulase s mezinárodními závazky příslušných stran anebo který je uznáván právem ve výjimečných případech jako platný, mají-li být běžná práva a závazky obětovány vyšší spravedlnosti nebo blahu rodiny národů jako celku» («Article 19 of the League of Nations Covenant and the Doctrine «Rebus Sic Stantibus», *Proceedings of the American Society of International Law*, 1936, str. 62—65). Mírová změna tedy není jen nepřítomnost války, nýbrž také nepřítomnost nespravedlnosti, píše Quincy Wright a ptá se, zda mír a mezinárodní právo v tomto širším smyslu nebyly porušeny mnichovskou dohodou.

Jaká byla mezinárodně-právní situace na podzim roku 1938 ve vztahu k otázkám mírové změny *statu*

quo? Obyčejové právo dovolovalo intervenci leč ve výjimečných případech obrany, odčinění krivdy, podpory mezinárodního práva, splnění smlouvy a snad pro případ, ve kterém mělo být zabráněno hrubé nelidskosti. *Briand-Kelloggův pakt* z roku 1928 zapo- vídal válku jako nástroj národní politiky. Německo se připojilo k těm, kdo souhlasili s *poselstvím amerického státního tajemníka Cordella Hulla* ze 16. července 1937, že vztahy mezi národy mají být upravovány mírovými prostředky. Většina signatářů mnichovské dohody byla také signatáři *Hábských konvencí* z 1899 a 1907, jež se snažily arbitráží předejít používání násilí. Francie a Velká Británie byly vázány *Paktem o Společnosti národů*, jenž jim ukládal v článku 10 šetřit územní celistvosti členů Společnosti, zakazoval jim v článku 12 uchýlit se k válce a v celé řadě článků obsahoval opatření jak pro udržení mezinárodní bezpečnosti, tak pro mírovou změnu kolektivním postupem at ve Shromáždění nebo v Radě Společnosti národů. Československo bylo vázáno *mírovými smlouvami* dbát práv menšin a přijmout nad jejich udržováním dohled Společnosti národů. Československo a Německo byly vázány *Locarnskou dohodou* z roku 1925 předložit všechny právní spory k arbitráži nebo Stálému mezinárodnímu soudnímu dvoru a všechny ostatní otázky, neřešitelné diplomatickou cestou, Stálé smírčí komisi a po ní Radě Společnosti národů. Francie byla vázána k Československu *smlouvou o vzájemné pomoci* z roku 1925 a Velká Británie k Francii *Locarnskou dohodou*.

Proti celé této soustavě mezinárodně-právních závazků kolektivních i dvoustranných Raschhofer postavil svou these o «koncertu» evropských velmocí. Na to mu odpovídá profesor Wright, že «tento postup, jak donutit malý stát, aby přijal rozhodnutí, dotýkající se životně jeho budoucího trvání, nalezené velkými mocnostmi bez jeho účasti, [může být] v soulase s tradičními methodami evropského koncertu» (str. 28), avšak zároveň vyvrací jeho pravoplatnost pro mezinárodně-právní situaci v Evropě třicátých let.

Raschhofer se však dostává do protikladu i ve své these o evropském koncertu velmocí a jeho adjudikační příslušnosti. Na jedné straně trvá na tom, že k mezinárodně-právně závaznému rozhodnutí o odstoupení československého pohraničního území Německu došlo již 21. září 1938 mezi Francií, Velkou Británií a Československem a že mnichovská dohoda byla jen jeho prováděcím nařízením. Věcně i právní skutečnosti vyvracejí jeho these, podle níž by souhlas československé vlády z 21. září 1938 podrobit se anglo-francouzskému naléhání a nikoliv mnichovská dohoda byl obsahově rozhodný pro odstoupení našeho pohraničí. Československé přijetí anglo-francouzského návrhu nemůže konstituovat žádnou dohodu ve smyslu mezinárodního práva, již by Československo odstupovalo své pohraniční území, z těchto důvodů: Francie a Velká Británie vystupovaly pouze jako prostředníci mezi vládami československou a německou a slib československé vlády mohl být při nejlepším vykládán jako *pactum de contrahendo*, vázané na záruky československé bezpečnosti, uve- dené a anglo-francouzských návrhů z 19. září 1938. Dále byly anglo-francouzské návrhy založeny na německých požadavcích z Berchtesgaden, jež byly 22. září 1938 v Godesbergu nahrazeny novým, podstatně rozšířeným plánem, který byl spíše ultimátem než memorandem. Francie s Velkou Británií tento plán předaly československé vládě bez doporučení a československá vláda jej nepřijala. Tím byl také za souhlasu Francie a Velké Británie rozváznán náš vynucený slib z 21. září 1938. Je tedy nesprávné tvrdit, jak činí Raschhofer, že odstoupení československého území bylo dohodnuto a podle předpisu mezinárodního práva závazně schváleno československou vládou již před Mnichovem. V mnichovské dohodě není o 21. září 1938 žádná zmínka a Raschhoferova interpretace, jako by se k němu vztahovala její úvodní věta (Deutschland, das Vereinigte Königreich von Grossbritannien, Frankreich und Italien sind unter Berücksichtigung des Abkommens, das

hinsichtlich der Abtretung des Sudetgebietes bereits grundsatzlich erzielt wurde, ueber folgende Bedingungen ... uebereingekommen...) není ničím ospravedlnitelná. Touto konstrukcí chce Raschhofer jen dokázat, že Československo je Mnichovem právně vázáno nejen proto, že 30. září 1938 přijalo mnichovskou dohodu, nýbrž zejména proto, že je vázáno již svým slibem z 21. září 1938, při němž Německo nebylo stranou a nemůže tedy být obviněno z jeho vynucení.

Na druhé straně trvá Raschhofer na mnichovské adjudikaci jako aktu čtyř velmocí, v němž jejich »koncert« došel mezinárodně-právního výrazu. Protiklad mezi Raschhoferovým lpěním na pozitivním právu tam, kde se mu to hodí, a jeho úplným přehlížením tam, kde stojí v příkrém rozporu s jeho thesemi o pravoplatnosti Mnichova, bije do očí a ubírá jak na vědecké hodnotě jeho práce, tak zejména na důvěře v poctivost politických úmyslů, jež jí sleduje. Na jediném místě se Raschhofer nepokusil obhájit svůj »koncert« proti mezinárodnímu právu z roku 1938. Odbyl pouze Společnost národů, avšak nikoliv důkazy právními, nýbrž politickými (str. 185—186).

Mnichovská dohoda byla ve skutečnosti porušením všech shora vyjmenovaných povinností, které též nebo oně straně vyplývaly ze stávajícího mezinárodního práva. Francie jednala proti duchu i literě naší smlouvy o vzájemné pomoci. Spolu s Velkou Británií a Itálií porušily závazek, který si sebe vzaly v Paktu o Společnosti národů, když, jak píše Tábořský, »vstoupily v dohodu s nepřitelem Československa, který si činil protiprávní nárok na část československého území, a jestliže se zavázaly přimět Československo k tomu, aby Německu proti své vůli toto území odstoupilo« (*Naše věc*, Melantrich, Praha, 1946, str. 41). Jedině platným by býval byl postup podle článku 19 o Paktu o Společnosti národů, jenž obsahuje opatření pro mírovou změnu *statu quo*. Podle mezinárodního práva byly Francie a Velká Británie pouhými prostředníky (Quincy Wright, *op.cit.*, str. 24—25), ale ve skutečnosti jejich naléhání, dostupující hrozby, že nesplní své právní závazky, zašlo za hranice, jež Háagská konvence ukládá zprostředkovatelům, a přešlo v intervenci. Všichni účastníci Mnichova porušili Briand-Kelloggův pakt, buď přímo nebo spoluúčastí na prostředcích, jež nelze nazvat »prostředky pokojnými«, jakých se zavázali používat při sledování svých národních zájmů. Německo porušilo svůj závazek z československo-německé arbitrážní smlouvy řešit všechny spory nejprve prostředky, jež jsou v ní uvedeny. Podpora podvrtných organizací československých občanů německé národnosti na německém území, soustředění německé armády na československých hranicích a německá hrozba vojenským napadením se rovnaly intervenci do vnitřních věcí Československa, která se nemohla dovolávat žádného právního opodstatnění.

Mnichovská dohoda obsahovala jako integrální část závazek všech signatářů zaručit mezinárodní smlouvou nové československé hranice. Československo stejně jako Francie a Velká Británie považovaly tento závazek za »essentiale negotii«, zatím co Raschhofer se je snaží zmenšit na pouhé *pactum de contrahendo*, i když mu přikládá značný politický význam (str. 189). Ke splnění tohoto závazku pro zdráhání Německa nikdy nedošlo a Československo bylo podle téměř jednomyslného mínění nauky mezinárodního práva oprávněno svůj souhlas k mnichovské dohodě odvolat a »tím způsobit její zánik« (Tábořský, *Naše cesta*, str. 45).

Konečně obsazení Čech a Moravy a vytvoření tak zvaného Slovenského štátu bylo otevřeným porušením mnichovské dohody ze strany Německa a jako takové označeno ve francouzské i britské notě, odevzdané německé vládě 17. března 1939. Tito dva signatáři Mnichova dali Německu najevo, že se nepovažují býti nadále vázáni mnichovskou dohodou a že si vyhražují učinit v této věci další kroky. Raschhofer si přesto ještě troufá tvrdit, že tímto porušením mnichovské dohody »nepadla platnost rozhraničení z roku 1938« a že byly zničeny jen

mravní a politické základy tohoto nového uspořádání (str. 221).

Československé stanovisko bylo dáno najevo ihned, jakmile byla utvořena a uznána československá vláda v exilu. Podle prohlášení presidenta Dr. Edvarda Beneše na prvním zasedání Státní rady v Londýně dne 11. prosince 1940 považuje Československo mnichovskou dohodu za neplatnou od samého jejího počátku. K tomuto stanovisku naší vlády se v roce 1942 připojil Francouzský národní výbor a v roce 1944 vláda italská. Britská vláda se od něho liší jen v tom, že považuje Mnichov za neplatný až od 15. března 1939. Takto i formálně bylo potvrzeno, že mnichovská dohoda není instrumentem mezinárodního práva, když již od samého počátku byla jak svým obsahem, tak procedurálně instrumentem protiprávním.

ZÁVĚR

S mezinárodně-právní platností mnichovské dohody padá i Raschhoferova »německo-československá kontroverze o sudetskou otázku« (str. 277) jako otázku, jež je »voelkerrechtlich offen« (str. 300). Pro mezinárodní právo je to otázka uzavřená a proto československo-německé hranice z doby před Mnichovem nemusí a nemohou čekat na schválení mírovou smlouvou s Německem. Německem postupně zabraná území Československé republiky nikdy nepřestala být integrací součástí téhož státu, jehož právní kontinuita zůstala neporušena.

Raschhofer nenavrhuje pod zorným úhlem své »otevřené otázky«, jaké by měly být nové hranice mezi Československem a Německem, neboť prý to »není úkolem mezinárodně-právního zkoumání«. Poznává však, že »trvalými se ukazaly jen takové úpravy národních sporů o hranice, jež se co nejvíce přiblížily k [národnostnímu] sjednocení sporných částí« (str. 299). Ze všeho, co Raschhofer v závěru své studie říká, lze vyvodit, že předpokládá návrat sudetských Němců do československého pohraničí. Proto z jeho pythické věty a ze závěrečné zmínky o Kroměřížském sněmu vyplývá, že mezinárodně-právní platnost Mnichova má Německu otevřít dokořán dvěře k novému odtržení československého pohraničí.

V tomto smyslu je Raschhoferova kniha hlasem špatného rádece. Za subjektivním výkladem mnichovské dohody a jejích důsledků v mezinárodním právu se tají politické plány, jež jsou alespoň pro Československo povahy stejně katastrofické, jako byl Mnichov. Proto je tak důležité, aby Německo nahlédlo, že naše pohraniční území, odtržené v Mnichově, je nedílnou součástí Československé republiky; že žádné mezinárodně-právní konstrukce nemohou tuto nedílnost uvést v pochybnost; a že československá zahraniční politika nezná k nedílnosti Československé republiky žádnou jinou alternativu. Neboť Mnichov není pro Čechoslováky jen tím, čím se stal pro ostatní svět: příkladem bezpráví v oblasti mezinárodního práva a falešného usmiřování v oblasti mezinárodní politiky. V Československu mnichovská dohoda nikdy nezdegeneruje v pouhý symbol. Pro nás je Mnichov jedinečnou historickou zkušeností, nesmazatelně poznamenávající celý národ, který si již nikdy nemůže dovolit její opakování.

Přátelské vztahy mezi Československem a Německem budou vždy podstatnou částí míru a spravedlivého pořádku ve Střední Evropě. Na československé straně k nim nikdy nechybělo ochoty, pokud přátelství nemělo znamenat poddanství nebo zřeknutí se našeho poslání ve střední Evropě, jež Československo musí bránit proti každému. Se strany Německa je dnes jejich předpokladem, aby otevřeně přiznalo, že v Mnichově bylo spácháno na Československu bezpráví, jehož mezinárodně-právní platnost Německá spolková republika neuznává. Tak jako v případě židů, politických vězňů a Rakouska Německo nečekalo až na mírovou smlouvu, nemělo by váhat ani ve věci Mnichova. V našem společném zápase proti komunismu by jasné německé stanovisko k Mnichovu znamenalo velký politický čin.

Pavel Svoboda

KDO POVLÁDNE?

V uplynulých čtyřech letech Tribuna neustále poukazovala na nezdravé poměry, panující v československém exilu. Bylo by však nesprávné považovat naše poměry za ojedinělé, aniž bychom se přesvědčili o tom, jak vypadá situace v exilu polském, maďarském, rumunském, bulharském, jugoslávském, ukrajinském nebo pobaltickém. Teprve takový rozbor nám může ukázat, v čem je československý exil ojedinělý a v čem nikoliv.

Všechny exilové skupiny ze střední a východní Evropy, jež mají politické ambice, jsou si vědomy toho, že politická emigrace je důležitou částí dějin země či státu, z něhož se uchýlili do exilu, a že její vliv byl vždy značný. Méně už si uvědomují, že pro některé skupiny exil znamená pravděpodobně definitivní řešení; že v minulosti některé skupiny se nevrátily domů a že pro jiné byl návrat trpkým zklamáním. Ať už tak či onak, většina politických exulantů měla velký vliv na své spoluobčany a rovněž ovlivňovala veřejné mínění krajanů žijících v zahraničí; budoucnost ukáže, je-li tento exil výjimkou z pravidla — stále ještě doufáme, že nikoliv.

Exulanti zůstávají důležitým politickým a kulturním činitelem, pokud v jejich zemích politika a kultura jsou kontrolovány diktátem malé menšiny a mohou se rozvíjet jen v mezích povolených komunistickou stranou. Rozličnost, oposice či názorová rozdílnost se doma zakazuje a trestá; v exilu naopak je spíše pravidlem než výjimkou. Pravidlem je, bohužel, i nejednotnost. Jsou běžné skupiny, které pomýšlejí jen na obnovení quasi-nacistického teroru. A je pohříchu těžké nalézt hořící srdce a zároveň chladné hlavy, které by dokázaly překonat existující překážky a pracovaly jen pro osvobození. Konfliktů přibývá na všech stranách a exulanti jako by už zapomněli, že mají reprezentovat porobený lid doma a starat se o nápravu jeho věcí vezdejších. Jak mezi skupinami, tak i uvnitř nich vzrůstá rozličnost politických názorů, ideologií a organizací. Snad lze vysvětlit nezvyklé rozdrobování a štěpení tím, že exulanti nemohou konat volby (a čistky nepřicházejí v úvahu), a proto výměna vůdců „zamrzá“; snad proto má většina stran a skupin několik křídel a rozvaděných frakcí, jež se snaží zvýšit svůj vliv a politickou moc a získat tak převahu nad ostatními. Zkušenost ukazuje, že zprávy o počinech a myšleních exulantů se dostaly do rodných zemí a často měly mocný účinek. To se může státi nyní...

Avšak jsou určité věci, jež nutno připsat exilu k dobru. Nezapomínejme na to, že nynější političtí uprchlíci tvoří politickou sílu, jež dokázala paralyzovat komunistický vliv ve většině krajaňských skupin. Byli také mezi prvními, kdo upozorňovali a bojovali proti komunistické infiltraci svobodného světa.

I.

Demokratické skupiny exulantů ze zemí střední a východní Evropy jsou zpravidla organizovány v agrárních, socialistických, katolických a liberálních stranách či sdruženích, jakož i v jiných zájmových organizacích. Vedle stranických skupin byly ustaveny — podle národností a určitých zásad — národní výbory a rady, většinou s vedením ve Washingtoně nebo v Londýně. Jugoslávci prozatím takový osvobozovací výbor nemají, poněvadž se jim dosud nepodařilo vyřešit srbsko-chorvatsko-slovenské národnostní spory. Avšak ani v ostatních exilech se nepodařilo vytvořit ze všech dílčích skupin a organizací opravdové pracovní těleso, jež by se zabývalo víc bojem proti komunismu, programem osvobození a reorganizace zemí střední a východní Evropy než vnitřními spory. Občasná prohlášení nemohou zakrýt skutečnost, že chybí vůdcové, kteří by měli státnické vlastnosti. Situace v bulhar-

ském, maďarském, rumunském a polském exilu, kterou stručně popisujeme, není o nic růžovější než v exilu československém; ba spíše bychom byli nakloněni zastávat názor, že naše zahraniční činnost je ještě stále spořádanější a jednodušší než u jiných.

V bulharském exilu je několik skupin, jež o sobě tvrdí, že hájí bulharské zájmy v zahraničí. Za zmínku stojí především Národní výbor s úřady ve Washingtoně, který je jedinou skupinou s odbočkami v západní Evropě, Řecku a Turecku. Nejpočetnější je reprezentována strana agrární unie. Program výboru zdůrazňuje nastolení Tirnova ústavy; zrušení všech protiústavních diktátorských dekretů a zákonů, vydaných během sovětské okupace a po ní; volbu Národního shromáždění podle ústavy; reorganizaci armády v nestranickou složku, pověřenou obranou národa a zájmů státu; sociální zákonodárství na základě všeobecného sociálního zabezpečení; koordinaci průmyslového rozvoje státu s jeho zemědělským charakterem jako země malých hospodářství; a odstranění jakéhokoliv zasahování do vnitřních záležitostí církevních. V zahraniční politice se staví za mírumilovné řešení sporných otázek na základě Atlantické charty a charty Spojených národů; skoncování všech šovinistických úmyslů; a účast na Spojených státech evropských.

Činnost maďarských exulantů, kteří uprchli za hranice po ustavení komunistické diktatury, je komplikována rozvratnou činností dřívější pro-nacistické a protizápadní organizace „Šípových křížů“; nemalým problémem jsou i četní komunisté-uprchlíci, s nimiž demokraté odmítají spolupracovat. Maďarská národní rada byla ustavena v roce 1948 pod vedením Dr. Bely Vargy, římsko-katolického kněze a někdejšího předsedy Národního shromáždění. Varga patří k malorolnické straně, stejně tak jako Ferenc Nagy, bývalý ministerský předseda, jenž je členem výkonného výboru rady a jejím expertem na finance. Tibor Eckhardt, který před válkou reprezentoval agrární politickou skupinu a opustil Maďarsko v roce 1940, má na starost vojenské záležitosti. V radě jsou vedle jiných skupin rovněž zástupci demokratické strany lidové a sociálně demokratické. Rada je jak proti komunismu tak proti nacismu. Po osvobození chce provést znovuvýstavbu na základě demokratických zásad, a hlavně důkladnou pozemkovou reformu. Exiloví politici se neshodují v otázce vztahu k sousedům; většina je proti vytvoření podunajské federace, pokud nebude začleněna do Spojených států evropských.

Rumunští exulanti mají hodně problémů podobných emigraci maďarské; především jsou to potíže s dřívější pronacistickou organizací, která si říká Železná garda. Navíc ještě situaci komplikuje král Michael, jenž nyní žije v Anglii; většina exulantů ho považuje za symbol kontinuity státu. Rumunský národní výbor, jenž byl ustaven ve Washingtoně v roce 1949 pod vedením dřívějšího ministerského předsedy N. Radescu, se rozpadl na dvě frakce; jedné byl v čele Radescu, druhou vedl Visoianu. Členové národně-liberální strany rolnické a strany socialistické jsou v obou skupinách. Mezi přední exilové osobnosti Rumunů patří C. A. Davila, někdejší velvyslanec ve Washingtoně, Constantin Visoianu, bývalý ministr zahraničních věcí, Brigore Gafencu, bývalý ministr zahraničních věcí a velvyslanec v Moskvě

(dnes v opozici proti Visoianu) a Alexandru Cretzianu, bývalý velvyslanec v Turecku. Král Michael podporuje skupinu Visoianu. Oba výbory chtějí obnovit ústavu z roku 1923 a parlamentní monarchii; účtu k lidským právům a základní svobody bez jakékoli diskriminace; soukromé vlastnictví půdy, svobodná družstva, sociální zabezpečení a svobodné odborové svazy. Rovněž se shodují v tom, že federace východní Evropy nestací jakožto odpověď na politickou a hospodářskou nejistotu této oblasti a jsou pro evropskou federaci a těsnou spolupráci s atlantickým souručenstvím. Rozcházejí se v názoru na stupeň a rychlost návratu k soukromému vlastnictví v průmyslu.

Poláci, nejpočetnější ze střeoevropských exulantů (asi 160.000 Poláků žije ve Velké Británii, 100.000 v USA a 400.000 ve Francii), mají tři vedoucí organizace. V Londýně má sídlo tak zvaná vláda v exilu, ustavená v roce 1949 jakožto nástupce válečné exilové vlády; jejím presidentem je August Zaleski, bývalý zahraniční ministr. Ministerský předseda Odzierzynski, někdejší generál dělostřelectva, je podporován Andersem. Tato skupina považuje ústavu z roku 1935 za základnu pro pokračování autoritativní vlády. Zaleski je persona non grata pro demokratické skupiny.

Polská politická rada se sídlem v Londýně a odbočkami v New Yorku a Paříži je složena ze členů dvou důležitých předválečných stran: národně demokratické a socialistické, a několika menších skupin, zejména nově utvořené Neodvislosť i Demokracja. Mezi členy rady je R. Pilsudski (zástupce NiD), synovec zesnulého maršála Pilsudského. Rada je pro ústavu z roku 1935 jen proto, že dává kontinuitu polskému státu; ale na rozdíl od «exilové vlády» se staví za její liberální uplatňování.

Polský demokratický národní výbor ve Washingtoně je veden Stanislavem Mikolajczykem a je složen ze členů Mikolajczykovy rolnické strany, skupiny strany práce a strany demokratické. Výbor má v programu vypracování nové ústavy po osvobození a odmítá nutnost uznávat ústavu z roku 1935, jen aby byla zachována kontinuita polského státu.

Všechny tři polské organizace souhlasí, že západní hranici má zůstat Odra-Nisa a že území odstoupená Sovětskému svazu mají být navracena Polsku. Rada i výbor zakládají svůj program na prohlášeních formulovaných Radou národní jednoty v podzemí polském během druhé světové války, t.j. zajištění demokratických svobod, zdravou zemědělskou strukturu, založenou na soukromém vlastnictví, plnou účast všech občanů na budování vládního systému, rozšíření místní samosprávy, průmyslový rozvoj a plný respekt pro práva národnostních menšin. Všechny skupiny jsou pro evropskou federaci, avšak mají pochybnosti o roli Německa v ní. O podunajské soustátí neprojeví zájem; Rada i Výbor studují zato možnosti federace s ČSR, Maďarskem a Rumunskem, napojené na Spojené státy evropské.

V poslední době jsou v běhu jednání o sloučení jmenovaných skupin. Vede je generál Sosnkowski. Zatím nedošlo k dohodě, jednak pro rozpory o výklad ústavy, jednak proto, že londýnská «vláda» kategoricky odmítá Mikolajczyka. Naproti tomu Politická rada uznává, že Mikolajczyk je politickou osobností a měl by být přijat do společné organizace, i když s ním nesdílí politické názory. Všechny tři skupiny přijaly také nabídku Rady svobodného Československa o spolupráci v exilu.

II.

Tři mezinárodní politická hnutí uprchlíků ze střední a východní Evropy musí být počítána k demokratickému exilu:

Mezinárodní rolnická unie byla organizována v roce 1948 ve Washingtoně vedoucími zemědělských stran; vyhlásila program agrární hospodářské demokracie (soukromé vlastnictví malých pozemků, spojené se společným vlastnictvím strojů v určitých stupních výroby a distribuce) a federaci — balkánskou, podunajskou a východoevropskou v rámci

federace evropské. Předsedou unie je Mikolajczyk. Unie je složena ze zástupců albánských, bulharských, chorvatských, československých, maďarských, litevských, polských, rumunských, slovenských a jugoslávsko-srbských.

Rovněž v roce 1948 se ustavilo v Paříži **Mezinárodní socialistické byro** střední a východní Evropy, jež se později stalo autonomní složkou, východoevropskou sekci COMISCO. Když se ustavila v roce 1951 nová Socialistická internacionála, socialistické exilové skupiny se staly jejími členy a utvořily Socialistickou unii střední a východní Evropy; jejím předsedou byl zvolen Vilém Bernard. Programem unie je demokratický socialismus, humanitní ideály, smíšené hospodářství a střevoevropská konfederace ve federaci evropské; unie se staví ostře proti jakémukoli totalitnímu směru. Exilové socialistické skupiny jsou rovněž členy Socialistického hnutí pro Spojené státy evropské.

Křesťansko-demokratická unie střední Evropy byla utvořena z delegátů z Československa, Maďarska, Litvy, Lotyšska, Polska a Jugoslaviie v roce 1951. Má v programu výstavbu osvobozených zemí na základě křesťansko-demokratických zásad a začlenění střední Evropy do demokratické a spojené Evropy. Rt. Rev. Msgr. Jozef Kozi Horvath je předsedou 36 členné rady a Dr. A. Procházka je předsedou výkonného výboru. Tato tři hnutí by mohla vyvíjet značný vliv, ideový i politický, v zemích Střední Evropy vzhledem ke své staré tradici a popularitě; rovněž pomoc a podpora, již dostávají v zahraničí, je a bude významná.

Nelze ovšem zmenšovat význam skupin nacionalistických; nacionalismus je společenská síla, kterou střední a východní Evropa ještě stále žije.

III.

Postavení Německa mělo a pravděpodobně opět bude mít značný vliv na vývoj událostí ve střední a východní Evropě. Odsunutí Němci stávají se čím dále bojovnější. Některé z exulantských extrémně pravicových skupin uzavřely úmluvy a dohody se zástupci těchto Němců, jiní se na ně připravují.

Formální písemnou dohodu uzavřeli a otevřeně vyhlásili:

1. Český národní výbor, vedený generálem Lvem Prchalou, a Výkonný výbor pro opravdové sudetoněmecké zájmy, vedený Rudolfem Lodgmanem von Auen;

2. Slovenská národní rada, zastupovaná Matúšem Čermákem, a Sdružení karpátoukrajinské německé domoviny;

3. Liga svobodných Rumunů, jež zahrnuje některé Rumuny německého původu, a Banátské Švábové;

4. Skupina pravicových Poláků a skupina německých Slezanů.

Tyto dohody představují závazky, upravující budoucí vztahy mezi německými menšinami a příslušným národem. Smluvní strany těchto dohod by rády ovlivnily tvoření vlád ve střední Evropě s pomocí silného, restaurovaného Německa. Prozatím tyto skupiny mohou očekávat malou podporu lidu ve svých zemích.

IV.

Analýza exilů ze střední a východní Evropy, i když jen kusá, vede k poznání, že vedle atomisace, štěpení, jež se projevuje v rostoucím množství exilových skupin, možno objevit rovněž ideologickou příbuznost a podobnost politických organizací. Mezinárodní spolupráce demokratických sil, vedoucí k utvoření tří mezinárodních organizací, může být významná pro střeoevropskou demokracii, bude-li budoucnost příznivá takovému řešení. Ideologie, představované třemi uvedenými internacionálami, mohly by spolu se směry nacionalistickými představovat skutečnou opozici a alternativu k nynějším komunistickým režimům. Avšak nelze podceňovat neofašistické či neonacistické a extrémně reakční směry, jež mohou v budoucnu ohrozit — a porazit — střeoevropskou demokracii. Nelze brát lehkovážně ani neokomunistické a titovské síly, operující především z Bělehradu.

Z DOPISŮ A DISKUSÍ

BYROKRACIE ANEBI «POLITIKA»?

Otiskujeme dopis, který jsme zaslali Radě svobodného Československa v polovině srpna. Dodnes jsme nedostali odpověď.

VÁŽENÍ PÁNOVÉ

Dozvěděli jsme se z Hlasu Československa a byli jsme rovněž zpraveni panem profesorem dr. Václavem Hlavatým, členem zastupitelstva Rady svobodného Československa, že zastupitelstvo Rady se usneslo na zasedání ve dnech 23. a 24. května tohoto roku doporučit výkonnému výboru, aby spolupracoval se skupinami mladých československých exulantů na úkolech, před něž nás staví naše zahraniční akce.

Československý zahraniční ústav v exilu by rád pomáhal Radě svobodného Československa na studijním poli, kde naše spolupráce a pomoc může být nejužitečnější. Proto Vám nabízíme spolupráci na studiu otázek, jež souvisí s možnou budoucí integrací svobodné Střední Evropy v celek, přesahující a překonávající přítomné rozdělení na svrchované státy. Československý zahraniční ústav v exilu se těmito otázkami zabývá ve svém Studijním odboru mezinárodněpolitickém soustavně od letošního jara.

Bude-li naše nabídka na spolupráci na tomto úseku přijata, budeme rádi, když nás spojíte s příslušným referentem Rady, abychom s ním mohli projednat její konkrétní podmínky.

Těšíme se, že náš návrh přijmete a že naše spolupráce bude na prospěch československé zahraniční akce.

ČESKOSLOVENSKÝ ZAHRANIČNÍ ÚSTAV V EXILU

O ZNÁRODNĚNÍ

Se zájmem jsem přečetl článek «Socialisace čs. průmyslu» v čísle leden-březen 1953. Máte pravdu, že za první republiky nedošlo k racionalisaci průmyslu a tím k zlevnění výroby. Pro nezavěšeného ale z vašich vývodů vyplývá, že tak zvané kapitalistické hospodářství první republiky bylo jen snůškou omylů. Zapomínáte, že průmysl na území Čech a Moravy a konečně i Slovenska (v posledním případě zejména průmysl zemědělský) ztratil rozbitím Rakousko-Uherska svá odbytová území. Přes noc byl odkázán na export. V tomto ohledu vykonal dílo, které nám i dnes může být příkladem.

Koncernová organizace za prvé republiky jistě nebyla na výši. Uvádím příklad Živnostenské banky. Vlastnila de facto tři cukrovarnické koncerny. Každý z nich měl vlastní ústřední ředitelství se správním, komerčním, technickým a nákupním oddělením. Na mezinárodním trhu si tyto koncerny vzájemně konkurovaly. Byla to nesprávná a nákladná organizace, diktovaná jen sobeckými zájmy funkcionářů; ale byla jen nepatrným zlomkem zla, které přineslo tak zvané generální ředitelství znárodněného cukrovarnického průmyslu.

Znárodnění průmyslu po roce 1945 nebylo výrobní koncentrací, jak tomu nasvědčuje váš článek, ale koncentrací správní. Chápali jsme tehdy, že znárodnění skutečného klíčového průmyslu, jak bylo připravováno již londýnskou vládou za války, je nutností. Požadavky košického programu a presidentské dekrety byly však jen přípravou cesty k úplné bolševisaci. Uvádím několik náhodných příkladů. Klíčovým průmyslem nebyla výroba porcelánového nádobí, jablonecké bižuterie, van nebo praček; stejně jím nebyl průmysl cukerní. Jinak bychom museli za klíčovou výrobu považovat i pěstování brambor, výrobu škrobu a podobně. Znárodnění bylo prováděno v zásadě podle počtu zaměstnanců a dle libovůle národních výborů a resortních ministerstev.

Tvrdíte, že znárodněný průmysl pracoval dobře. Příklad energetiky není směrnatý. Byla domácí monopol a její výnosnost určovaly stanovené domácí ceny. Poválečnou prosperitu znárodněného sklárského průmyslu nelze dokazovat jen cifrou

JACÍ JSME

■ NEJSTARŠÍ ČS. EXULANTI. Četli jsme v časopise londýnských sociálních demokratů Demokracie a socialismus: «Oslavy 75 letého výročí strany v exilu». A pak si stěžujeme, že pět let je dlouhá doba!

■ PO JAZYKU POZNÁTE JE... Australský Hlas domova otiskl feuilleton «Stalo se to jedné noci», který líčí fiktivní přestřelku v podání některých australských a exilových novin. Na rub novinářského slohu Tribuny byla připsána tato glosa:

«Vzhledem k incidentu v krajanské kavárně je si třeba ujasnit několik palčivých otázek, bez nichž by současná krise nebyla možná. Členové a přátelé Zahraničního ústavu nechtě se nehněvají, že se zabýváme tímto výbušným námětem. Uchopení se pistole podchvatem přispívá k vazebnému sepetí etnické skupiny gangsterské....»

Aneb: když noviny dělají sociologové a právníci. (Red.)

■ ZMOUDŘENÍ DONA QUIJOTA. Jeden chicagský uprchlík, který už dávno zapomněl na to, že kdysi nosil partajní legitimaci, dostal oběžník. Staré čtení, záživné i nezáživné, a hlavně nezáživné. A v tiráži noticka: Vydává ústřední výkonný výbor strany v exilu. Povzdech si útrpně: Jen kdyby to byl výbor a ještě k tomu ústřední a výkonný!

■ CHYBA TISKU? Redakce exilového časopisu dostala novou exulantskou knihu a s ní průvodní dopis: «Zasíláme Vám recesi výtisk...» Není divu, byly to politické memoáry.

výnosu. Léta 45—48 bylo dobou největší konjunktury. Takřka celý svět měl zájem o pohotovostní dodávky. Srovnáte si jen výnos těchto podniků s dobou konjunktury za první republiky. Tak na př. jablonecká bižuterie, která je jen malou složkou sklárského průmyslu, vyvážela v dobrých letech ročně v hodnotě jedné miliardy korun. Je to vyšší položka než vami uvedená rendita celého sklárského průmyslu za rok 1947. Je na snadě otázka, jaký by byl poválečný výtěžek našeho sklárství za odborného, průmyslového soukromého vedení. Váš příklad chemického průmyslu, který tehdy vykazoval menší zisky, jen potvrzuje můj názor. A byly to právě naše chemické výrobky, které měly možnosti nejlepšího odbytu na mezinárodním trhu.

Domnívám se, že se již dnes musíme uvědomit chyby, které se staly. Po osvobození bude situace našeho průmyslu nesrovnatelně horší než v roce 1945. Nebudeme mít možnost investovat (snad s výjimkou těžkého průmyslu) a nebudeme mít staré západoevropské a zámořské odběratele. Nebude vhodná doba pro pokusnictví, jak sám prezident Beneš označil rozšiřované znárodnění, ani pro ideologii a oběti, které si takový postoj vyžadá. Budeme muset tvrdě pracovat, abychom obstáli ve světové konkurenci. Znárodnění skutečného klíčového průmyslu, tedy uhelných dolů, energetiky, drah, prvotní výroby ocele a železa za skutečného odborného vedení, které nepodléhá politickým vlivům a ministerské byrokracii, je opodstatněné. Další «pokusy» by byly jen sebevraždou národa. Samozřejmě, jakási rámcová státní kontrola bude nutná. Ostatně, myslím, že tyto úkoly budou většinou vyřešeny evropskými organizacemi jako jest dnešní uhelná a montážní organizace a jak naznačuje tak zvaný zelený plán Pinayův.

J. G. NĚMECKO.

RADA SVOBODNÉHO ČESKOSLOVENSKA

(se str. 7)

Na jiném místě píšeme o výzvě, se kterou se profesor Václav Hlavatý, člen zastupitelstva Rady svobodného Československa, obrátil 28. října ke svým přátelům v politickém vedení našeho exilu v zoufalém úsilí zachránit je před novým rozkladem a uvolnit jeho síly k tvořivé práci. Ve chvíli, kdy dáváme toto číslo do tisku, nám došla zpráva, že Rada svobodného Československa přestala existovat v té podobě, v jaké vznikla loňského léta, a že na její místo bylo dosazeno direktorium předsedů politických stran, ve kterém však nejsou zastoupeny všechny strany, jež spolupůsobili původní Radu. K této změně mělo dojít pod tlakem za dlouhých jednání o přijetí republikánské skupiny dra Josefa Černého do Rady svobodného Československa. Tato změna ve skutečnosti znamená nový rozkol, který tentokrát může být nenapravitelný a proto ve svých důsledcích pro vedení naší zahraniční akce katastrofální.

Na novém rozložení Rady je tragické, že k němu šla přes všechna varování s fatální jistotou, jako by jí nebyla stačila první zkušenost z roku 1951. V TRIBUNĚ, květen-červen 1951, jsme shodně s velkou většinou československého exilu připsali tehdejší rozkol v Radě na účet jejího stranicko-politického složení a na účet přehnaného stranicství, jež se v ní vyvíjelo na úkor vši ostatní činnosti. Vloni sjednocená Rada měla příležitost vyvarovat se chyb, jež přivodily její první pád: dát si pozitivní program, postavit svou organizaci nad politické strany a opřít se o veřejné mínění v exilu. Výzva profesora Hlavatého, vyvolaná jeho zkušenostmi v zastupitelstvu Rady, však odhalila, že většina našeho politického vedení zůstala nepoučitelná. Poslední zpráva o nahrazení Rady direktoriem předsedů stran je nejpišlehavějším obrazem této nepoučitelnosti.

Dnešní rozkol v Radě mohl být vynucen jen proto, že stála na hliněných nohou politické koalice, již nestačil udržet dohromady mlhavý program. Rozkol si vynutili lidé, kteří jsou stoupenci krajní stranicnosti v exilu a stranicářství pro osvobozený domov. Měli mít úspěch jen proto, že proti jejich malosti nestála v Radě — již dávno, nikoliv teprve dnes — velká koncepce nadstranického vedení československé zahraniční akce a program dalekosáhlé reformy našeho budoucího politického života.

Dnes se zachraňují v direktoriu strany a předsedové bez programů anebo s programy, o nichž nic nevíme; proto je příští cesta československé zahraniční akce nevyzpytatelně nebezpečná. Tragedie je v tom, že vydávající se po třetí a tentokrát ještě důle než kdykoliv předtím na cestu stranického organizování politického vedení, zachraňují se jen pro novou nečinnost, nové krize a nový pád.

Skutečná záchrana je pouze v revoluci proti silám a systému, který činí politické vedení československého exilu nemohoucím, a ve smělém programu budování spravedlivého světa, se kterým nejenže udržíme poslední zákop pro svobodné Československo, nýbrž který nás přivede zpátky mezi «svobodné a vzdělané národy světa».

Pokusím-li se shrnout stav moderní fyziky, myslím, že mohu říci toto: *Filosoficky*, přírodní zákony lze ztěžl vysvětlit dvěma koncepty, t. j. determinismem a pravděpodobností. *Intuitivně*, paralelní existence elektromagnetismu a gravitace se zdá být nadbytečnou složitostí ve stavbě fyzikální reality.

Jak nalézt cestu z těchto pojmových i věcných nesrovnalostí? Albert Einstein naznačil odpověď k této otázce svou soustavou rovnic jednotné teorie pole. *Vyřešení* těchto rovnic bylo překážkou, která stála v cestě k úplné odpovědi. Geometr Hlavatý, po podivuhodné výměně úloh s fyzikem Einsteinem, odhaluje základní myšlenku vesmíru ve formě elektromagnetického pole, jehož zákonitost má být, v různých obměnách, zákonitostí přírody.

Není bez důvodu, že *geometr* rozřešil, podle Schrödingera «bezmála nemožný», problém *fyziky*. Neboť historie relativistické fyziky je historií aplikace geometrických konceptů na fyzikální fenoména. Formální vyřešení Einsteinovy obecné teorie relativity by bylo sotva možné bez tvůrčí skepse k Euklidovu postulátu rovnoběžek — jediné to skepse, z které se Hlavatý tolik radoval —, která dala vzniknout neeuklidovským geometriím (a geometriím, které nejsou euklidovské). Klasická mechanika, v podstatě fyzika euklidovských pohybů, odpirala nárok na «realitu» novým axiomatickým geometriím vypracovaným, v jejich původní formě, Lobačevským, Kleinem a Riemannem. Ve skutečnosti, jak Einstein ukázal, porozumění fyzikálním zákonitostem ve skutečném vyžadovalo řeč čtyřrozměrného neeuklidovského časoprostoru. *Fyzika v podstatě prokázala realitu neeuklidovské geometrie*: Riemannovská metrika spolu s Einsteinovým postulátem ekvivalence setrvačné a gravitační hmoty vysvětlila strukturu časoprostorového kontinua, v němž se klasický prostor stal jen *vlastností* gravitačního pole. A Einsteinova jednotná teorie pole se opírá o ještě obecnější geometrický koncept než ten, který použila obecná teorie relativity. Tu se zdá být logické, že jen geometr byl povolán k teoretickému zvládnutí problémů moderní fyziky.

Význam nálezů profesora Hlavatého těžko dohlédnout. Epistemologicky je víra Alberta Einsteina v kausálně uspořádaný vesmír, a to kausálně uspořádaný v jednotlivostech i v celku, teoreticky potvrzena. Kvantová teorie, se svým konceptem nahodilosti se zdá být vskutku *nerůpnlou* teorií. Je-li elektromagnetismus prvotním, anebo přesněji, základním zdrojem vesmírných zákonitostí, pak Hlavatého řešení naznačuje formální idealisaci fyziky. A odtud je jenom krok k idealistickému výkladu filosofie přírodních věd, ne-li filosofie vůbec.

Avšak jsem příliš dalek toho, abych se mohl vypořádat uceleně s významem i dosahem Hlavatého teorie. Velký úspěch profesora Hlavatého v této chvíli, myslím, dovedu odhadnout jen neracionálně — velkou radostí nad zprávou z Bloomingtonu a pocitem jednoho, v pravdě upřímného přání: hodně dalších úspěchů a mnohá léta, pane profesore!

JAROSLAV TUZAR.

TRIBUNA — list Čs. zahraničního ústavu v exilu. Redakce: Postbox 91, Leiden, Holandsko.

— Jako nepravidelný tisk nemáme právo požadovat předplatné. Ale i nepravidelný tisk se platí v tiskárně. Příspěvky účtujeme ročně: Austrálie (30 sh.), Belgie 150 frs, Velká Británie 1 libra, Brazílie 100 CrS, Francie 1000 frs, Holandsko 12 zl., Itálie 2000 lir, Kanada \$ 5, Německo 12 DM, Norsko 15 K, Švédsko 14 K, Švýcarsko 12 frs, USA * 5, Mexico 20 pesos. NAŠE ÚČTY: Czechoslovak Foreign Institute in Exile, Oldrich Baxant, Commonwealth Bank of Australia, King Cross, Sydney, N.S.W. — Institut Tchecoslovaque á l'Etranger, No. 20.763, Banque Nationale pour le Commerce et l'Industrie, 133 Bd. St. Germain, Paris. — GIRO 4603, Holandsko. — Czechoslovak Foreign Institute in Exile, No. 12309, Bank of Montreal, King & Bay Branch, Toronto, Ontario. — Czechoslovak Foreign Institute in Exile, University National Bank, 1354 East 55th Street, Chicago, Illinois. — Nebo na redakční adresu *The Czechoslovak Foreign Institute in Exile — Tribuna*, Postbox 91, Leiden, Holandsko, pod uzavřenou obálkou.